

Obsah

1 ÚVOD	1
2 EGYPT	3
2.1 Panovník a jeho božský úřad od období Předdynastického až po období Staré říše:	3
2.1.1 Předdynastické a Archaické období (5300 – 2686 př. n. l.)..	3
2.1.2 Panovník a jeho božský úřad v období Staré říše (2686-2125 př. n. l.)	5
2.2 Panovník a jeho božský úřad v období Střední říše (2070-1790 př. n. l.)	6
2.2.1 Zakládací mýtus královského úřadu	10
2.3 Panovník a jeho božský úřad v období Nové říše	11
2.3.1 Nová říše (1550 – 1069 př. n. l.).....	11
2.3.2 Amarnské období (1352 – 1336 př. n. l.).....	15
2.3.3 Poamarnské období	17
2.4 Panovník	19
2.4.1 Následník trůnu	19
2.4.2 Korunovace	20
2.4.3 Božská funkce:	20
2.4.4 Vojenská funkce:	21
2.4.5 Soudní moc a zákonodárná moc.....	23
2.4.6 Stavební funkce:.....	23
2.5 Titulatura.....	24
2.5.1 Horovo jméno	26
2.5.2 nisut-bitej / král Horního a Dolního Egypta.....	28
2.5.3 nebtej / Obě Paní, Paní Obou zemí	29

2.5.4	Syn Reův	31
2.5.5	Zlatý Hor / Zlaté jméno	32
3	BABYLONIE.....	34
3.1	Starobabylonské období (2003-1594 př. n. l.)	34
3.1.1	Isin	35
3.1.2	Larsa.....	36
3.1.3	Babylon.....	37
3.2	Středobabylonské období.....	38
3.3	Panovník	39
3.3.1	Panovník a jeho vztah s bohy – královská ideologie (ve starobabylonském období).....	40
3.3.2	Soudní a zákonodárná moc (ve starobabylonském období)41	
3.4	Titulatura:	43
3.4.1	<i>en / bélum</i>	45
3.4.2	<i>lugal / šarrum</i>	47
3.4.3	<i>lugal Urima / šar Urim</i>	48
3.4.4	<i>lugal kalama (lugal mada) / šar mátim</i>	49
3.4.5	<i>lugal kiš / šar kiš</i>	50
3.4.6	<i>ensi / iššakkum</i>	51
3.4.7	<i>lugal an-ub-da lí-mmu / šar ki-ib-ra-tim ar-ba-im</i>	52
3.4.8	<i>Dingir / ilum</i>	53
3.4.9	<i>Nita kala-ga / dannum</i>	54
3.4.10	<i>Lugal Ki-engi Ki-uri / šar mát Šumerin u Akkadim</i>	55
3.4.11	<i>Lugal kalaga / šarrum dannum</i>	56
4	ASÝRIE	58
4.1	Staroasyrské období (2000-1700 př. n. l.).....	58

4.2 Středoasyrské období (1365-1000 př. n. l.)	59
4.3 Panovník	62
4.3.1 Panovník a jeho vztah s bohy	62
4.3.2 Vojenská funkce	64
4.3.3 Soudní a zákonodárná moc.....	65
4.4 Titulatura	66
4.4.1 Staroasyrské období.....	66
4.4.2 Středoasyrské období	69
5 ZÁVĚR	72
6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	77
6.1 Babylonie	77
6.1.1 Internetové zdroje:.....	78
6.2 Egypt	78
6.2.1 Internetové zdroje.....	80
6.3 Asýrie	80
7 RESUMÉ	82
8 PŘÍLOHY	83
8.1 Seznam příloh	83
8.2 Přílohy	85

1 ÚVOD

Jako téma své diplomové práce jsem si zvolila „Funkce a titulatura panovníka ve starověkém Egyptě, Asýrii a Babylonii ve 2. tis. př. n. l.“. Toto téma jsem si zvolila proto, že se zajímám o starověkou historii států Předního východu. Vždycky mě nejvíce zajímaly největší politické útvary, které se zde zrodily, a proto jsem svůj výzkum soustředila na nejvýše postavenou osobu v těchto státních útvarech, tedy postavu panovníka. Dále mě velice zaujaly starověké texty, ve kterých se vždy vyskytovala určitá ustálená spojení vazující se k panovníkovi, tedy jeho titulatura. Rozhodla jsem se svůj výzkum tedy zaměřit na vývoj královského úřadu, který je právě v tituluře odražen. Téma jsem zpracovávala již ve své bakalářské práci, proto jsem ve svém výzkumu pokračovala a rozšířila ho.

Cílem mé práce je nastínění vývoje královské titulatury v oblasti Egypta, Babylonie a Asýrie. Ráda bych zjistila, do jaké míry jsou si tyto tituly podobné, případně zjistit jejich vzájemnou provázanost. Jelikož záběr práce je poměrně široký, vymezila jsem si sledované období, a to na 2. tisíciletí př. n. l. Práce je rozdělena na tři tematické okruhy, tedy Egypt, Babylonii a Asýrii. A vychází zejména z dochovaných královských nápisů.

První část je věnována vývoji úřadu panovníka v Egyptě a to ve mnou sledovaném období, tedy v době Střední a Nové říše. Zabývám se zde zejména provázáním úřadu panovníka s kultem, božským úřadem panovníka. Vycházím z knihy I. Shawa, Dějiny starověkého Egypta a také knihy R. Davidové, Náboženství a magie starověkého Egypta. Část kapitoly je věnována samotné tituluře. Zde využívám svazků od J., H., Breasteda, který ve svém díle zpracoval královské nápisy.

Část druhá je věnována oblasti Babylonie. Soustředím se zde zejména na starobabylonské období, konkrétně na dynastie z Larsy, Isinu a Babylonu. Vycházím převážně z knihy L. Pechy, Starobabylonský stát.

Politický vývoj, hospodářství a státní správa. Podstatnou část této kapitoly tvoří královská titulatura, v které se opírám o dílo W. Halloa, *Early Mesopotamian royal titles* a D. Frayna, *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*. Zde je lehce nastíněn i vývoj ve středobabylonském období, ale z důvodu nedostatku pramenů se tomuto období věnuji podstatně méně.

Poslední úsek je věnován oblasti Asýrie, ve staroasyrském a středoasyrském období. Tato část práce je založena především na díle J. Pečirkové, *Asýrie. Od městského státu k říši*. Stejně tak jako v předchozích oblastech se můj výzkum soustředí převážně na královskou titulaturu. Zde vycházím ze stěžejního díla K. Graysona, *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*.

Jelikož jsem nestudovala mezopotamské ani staroegyptské pramenné jazyky, odkazuji se zejména na zdrojové publikace. V případě Egypta na již zmiňovaného I. Shawa a také Encyklopedii starověkého Egypta, jež pochází z dílny předních českých egyptologů (M. Verner, B. Vachala a L. Bareš). Co se týká Mezopotamské části, odkazuji se na Encyklopedii starověkého Předního východu od Proseckého a již zmiňovaného W. Halloa.

2 EGYPT

V této části bych se ráda zaměřila na úřad panovníka a jeho úlohu v náboženství – především vztah k bohům a s tím spjatý vývoj královské titulatury. Budu se věnovat tomuto vývoji od Střední říše do Nové říše. V této práci úmyslně vynechávám Přejídná období, jež následují po každé významné historické etapě. Pro získání základního přehledu o situaci, jež vyústila v mnou sledované období, se krátce také v úvodu zmíním o obdobích předchozích.

2.1 Panovník a jeho božský úřad od období Předdynastického až po období Staré říše:

2.1.1 Předdynastické a Archaické období (5300 – 2686 př. n. l.)

Je známo, že již v období označovaném Nakkada II, byli náčelníci pohřbíváni v monumentálních cihlových hrobech ve tvaru mastaby¹. Ostatní obyvatelé byli v této době pohřbíváni do obyčejných jámových hrobů, což svědčí už o jakémsi stupni hierarchizace společnosti. Tělo zemřelého spočinulo v mastabě v podzemní části. Spolu s ním byla uložena i pohřební výbava a to do několika vedlejších místností, které se zde nacházely. V raných dobách měla každá lokalita svého vlastního boha. Egyptský panteon božstev se v podstatě vyvinul z jednotlivých městských božstev. V závislosti na prosperitě a významu města stoupala i prestiž dotyčného boha. Božstvům byly stavěny svatyně a z nich se později vyvinuly kamenné chrámy.²

Archeologické vykopávky nám dokázali přítomnost vlivu Levantských obchodníků na území Egypta. Díky obchodu se začala

---

¹ Pochází z arabšiny a v překladu znamená lavice, tvar lavice (VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 288-289.).

² DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, Jiří Buchal-BB/art: Praha, 2006, s. 57.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, Jiří Buchal – BB/art: Praha, 2003, s. 77-80.; JEPSEN, A., *Královská tažení ve starém Orientu*, s. 34-41.

rozvíjet jednotlivá centra a spolu s nimi narůstat i počet obyvatel. S tím přišla snaha různých vůdců uzurpovat moc a získat více zdrojů, také politický a hospodářský vliv.³

Tyto snahy vedly až ke sjednocení Egypta. K tomu došlo někdy kolem roku 3100 př. n. l.⁴ Vzniklo tak nezávislé království, jež zahrnovalo dva územní celky: na severu Červenou (Dolní Egypt) a jihu Bílou zemi (Horní Egypt). Již zde můžeme nalézt dualismus obou říší, který se projevuje v celé historii trvání Egyptské říše. Typickou královskou insignií jsou koruny znázorňující tyto země. Panovník Červené země nosí typickou červenou korunu (*dešret*), ta byla kožená a měla formu jakési čapky vzadu protažené do špičky, v jejíž snížené části se nacházela spirálovitá ozdoba z drátu. Znakem Bílé země potom byla koruna bílá (*hedžet*), měla tvar cylindrické čapky vybíhající do špičky. Obě koruny byly symbolicky, jako znak spojení obou zemí, spojeny v jednu (*sechemtej*), kdy se koruna bílá vsadila do koruny červené.⁵ Toto symbolické spojení mělo pro Egyptany veliký význam, neboť jím bylo vyjádřeno nejenom území faraonovi vlády, ale také jejím přijetím a nasazením při korunovaci došlo k opětovnému sjednocení Egypta a vyhnání chaosu a nastolení božského řádu v zemi, př.:

„Tu přijde z jihu král, Ameni vítězný bude jeho jméno, syn ženy núbijské, zrozený v Nechenu. Vezme si bílou korunu, nasadí si červenou korunu a sjednotí obě koruny a smíří pány obou Egyptů tím, co mají rádi, projížděje Egyptem a třímaje veslo člunu.“⁶

---

³ LLOYD, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 32.

⁴ podle VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*. Doba kdy dochází ke sjednocení Egypta, není u všech badatelů jednotná, např. I. SHAW uvádí kolem 3000 př. n. l.

⁵ KYBALOVÁ, L., *Starověk. Dějiny odívání*, s. 47.

⁶ Nefertejovo proroctví připomínající nástup prvního faraona 12. dynastie, Amenemheta I., na trůn (KYBALOVÁ, L., *Starověk. Dějiny odívání*, s. 47.).

Hlavní sídlem Dolního Egypta bylo město Bútó. Jeho ochranným božstvem je bohyně Vadžet. Ta má podobu kobry plivající jed na ochranu krále proti jeho nepřátelům. Hlavním městem Horního Egypta se stala Hierakonpolis⁷ (centrum sokolího boha Hora). Jeho ochrannou bohyní byla bohyně Nechbet, jež měla podobu supice. Obě zvířecí vyobrazení těchto ochranných bohyň se často vyskytovala na koruně, čelence, nebo roušce panovníka jako jeden z nejvýznačnějších symbolů královské moci.⁸

Úloha panovníka byla již od Archaického období zcela zásadní. Král byl vnímán jako absolutní vládce, tedy vtělení boha na zemi. Ti sídlili na onom světě a na zemi byli přítomni v různých fyzických formách: ve formě krále, ale také jako sochy, rostliny, zvířata nebo posvátné předměty. Panovník tedy koná jménem bohů. Není však pouze jejich prostředníkem, nýbrž jedním z nich. Sám je bohem, avšak jeho božskost se nemůže samotným bohům rovnat, neboť si zanechává některé lidské rysy. Tato představa se ovšem v průběhu trvání egyptské civilizace měnila. Bylo nutno ji přizpůsobovat, tedy upravit době a situaci, ve které se země a rozpoložení lidu zrovna nalézalo.⁹

2.1.2 Panovník a jeho božský úřad v období Staré říše (2686-2125 př. n. l.)

V období Staré říše byla nejpřesněji charakterizována definice krále. V mocenském, kultovním i správním aparátu byl považován za

---

⁷ Pochází z řeckého názvu města "město sokola", pův. eg. název je Nechen (VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 208).

⁸ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 59-62.; KYBALOVÁ, L., *Starověk. Dějiny odívání*, s. 47-49. JEPSEN, A., *Královská tažení ve starém Orientu*, s. 34-41.

⁹ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 80-81.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 108, 115.; Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 201.; Jerová, L., *Panovník a jeho titulatura ve starověké Mezopotámii a Egyptě*, str. 3-5.

nejvyšší autoritu. Byl pokládán za božskou inkarnaci boha, za jejich přímého potomka.

Je vlastníkem dvou těl: *niswt* a *hm*. *Niswt* označuje faraonův božský úřad, tedy nositele tohoto úřadu. Výraz *hm* značí osobu, jež vlastní smrtelné tělo a zastává úřad *niswt*. V překladu znamená služebník/veličenstvo. *Hm* je čistě lidská podstata, tedy jeho fyzičnost a osobitost, nebo také inkarnace. Král je považován za jedinou zcela dovršenou lidskou bytost. Byl také jediným prostředníkem mezi lidmi a bohy. Pouze on mohl zajistit božský řád.¹⁰

Faraon byl stále člověk a přijetím tzv. Horových atributů¹¹ se stává žijícím bohem. *Niswt* získává panovník při korunovaci, která byla chápána jako povolení člověku-králi, vstoupit do světa bohů a stát se zcela božským. Představíme-li si tedy egyptské společenské uspořádání jako pyramidu, král byl jejím úplným vrcholem, stal se v souladu s vládnoucími představami cílem a účelem životního konání vůbec. Byl to on, kdo poskytoval a zajišťoval své zemi a svému lidu živobytí a pracovní příležitosti.¹²

2.2 Panovník a jeho božský úřad v období Střední říše (2070-1790 př. n. l.)

Během přechodu od Staré říše k říši Střední došlo k otřesu kosmu, který byl do té doby znám a to ve všech možných oblastech. Staroegyptský stát vznikl jako centralizovaný systém, kdy jeho hlavní

---

¹⁰ JOHNSON, P., *Civilizace starého Egypta*, Academia: Praha, 2002, s. 45.; DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 88-89.

¹¹ Viz kapitola 1.7.1 Horovo jméno

¹² JOHNSON, P., *Civilizace starého Egypta*, Academia: Praha, 2002, s. 45.; JEPSEN, A., *Královská tažení ve starém Orientu*, s. 34-41.

instituce, tedy král a jeho dvůr, sídlili v hlavním městě. Zde byl soustředěn i administrativní aparát. O správu země se starali králem jmenovaní správci. I přestože králova působnost zahrnovala velké území, jeho kulturní vliv nepřesahoval území vládnoucího regionu (memfidského). Mezi zemí a vládcem byla kulturní i společenská propast. Úřady správců se staly dědičné a tím stoupl jejich vliv. Centrální administrativa a s ní spojené hospodářské zdroje, původně plně v rukou panovníka, se rozdrobily do správních středisek, která byla pod kontrolou jednotlivých správců. Takto došlo k ekonomické a kulturní krizi, po níž nastala nutnost změny přístupu ke státu, náboženství a společnosti, tedy v pohledu na kosmos, božstva, člověka, ale i panovníka.¹³

Díky zmatkům a nepokojům, jež zavládly během Prvního přechodného období, prodělalo pojetí královského úřadu velké změny. Panovník stále zůstává božím synem, který panuje s boží autoritou. Ukazuje se však jako ten, jež vládne z boží vůle, tedy ten, který byl bohy vybrán a jedná podle jejich vůle. Nepokládá se tedy jako bohům rovnocenný partner, ale jsou pro něho nadřazená autorita. Všechna jeho vítězství, úspěchy, politické i náboženské činy jsou přičítány jim.¹⁴

Faraon byl svými poddanými chápán jako „*žijící obraz boha*“. Tak jako byl chrám místem, kde žije božstvo, to samé byl pro lid faraonův palác. Ten byl přístupný pouze privilegovaným osobám a faraonově rodině. Velmi důležité, po celou historii královského úřadu, bylo zachovat představu faraona jakožto žijícího obrazu boha před všemi jeho poddanými. Dokonce i nejvyšší hodnostáři v zemi, kteří se při formálních příležitostech ke králi přibližovali, nebo k němu promlouvali s hlavou skloněnou a břichem přitisknutým k zemi. Za velkou čest bylo

---

¹³ JEPSEN, A., Královská tažení ve starém Orientu, s. 34-50.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 134-163.

¹⁴ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 157.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 194-196.; Jerová, L., Bakalářská práce, s. 9.

považováno dýchání stejného vzduchu nebo dokonce i to, že poddaný mohl políbit zem, po které panovník chodil. Zachovalo se nám několik ukázek, jak bylo ke králi přistupováno a jak vážně jeho božství brali. Např. cestovatel Sinuhet napsal o své audienci u faraona Senusreta I. toto:

„Našel jsem jeho Veličenstvo na velkém trůn v portálu z elektra. Potom jsem padl na zem tváří k zemi, nevědom si sám sebe před ním, zatímco ke mně tento Bůh přátelsky promlouval. Byl jsem jako muž lapen v popelu, moje duše zpuchřela, moje údy selhaly, moje srdce nebylo v mém těle. Nerozeznal jsem život od smrti.“¹⁵

Dále ve svém příběhu o panovníkovi píše, že *„je Bohem, který je jedinečný, a před kterým jiní neexistují“*¹⁶.

Velmi důležitým pojmem se stala nesmrtelnost. V období Staré říše jí mohl dosáhnout pouze panovník. Nyní se stává dostupná každému. Máme velké množství pramenů a textů, jež se vztahují k této problematice, tedy k posmrtnému životu. K jeho získání tak stačilo vést ctnostný život, správně provádět zádušní obřady a uctívat boha. Z tohoto důvodu nejvýznamnější vývoj prodělal kult boha Usira¹⁷, který se stal nejvyšším bohem všech nekropolí a byl spojen se získáním nesmrtelnosti.¹⁸

Panovníci 11. dynastie pozdvihli boha Moncua¹⁹ na královského patrona a nejvyššího státního boha. Ve 12. dynastii byl nahrazen thébským bohem Amonem. Příčinou jeho vzestupu byl vzrůstajícímu vliv

---

¹⁵ Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 209.

¹⁶ Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 209.

¹⁷ Více v kapitole 1.2.1 Zakládací mýtus královského úřadu.

¹⁸ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 160.

¹⁹ Znázorňován jako muž se sokolí hlavou. Na hlavě koruna – sluneční kotouč – vepředu dva urey a vzadu dvě sokolí pera. Byl ochráncem panovníka a zajišťoval vítězství v boji – výrazný válečnický aspekt. (VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 311.)

jeho kultovního města, Théb, coby prvního hlavního náboženského centra. V předchozích obdobích byl panovník velmi málo zobrazován ve své antropomorfní podobě (tedy z části jako muž, bůh a zvíře), tato podoba nesouvisela s božskostí panovníka²⁰, ale spíše sloužila jako symbol pro vyjádření moci, síly a povahy. Nejoblíbenějšími zvířaty byl lev a býk (epiteta „Mocný býk“,...).²¹

V této době došlo ke změně a to v souvislosti, s již zmiňovanou, vzrůstající mocí boha Amona. Jeho fyzická podobnost (na různých zobrazeních) mezi bohem-králem a králem bohů²² začala být brána více na zřetel a byla promítnuta právě na osobě vládnoucího panovníka. Amon a král sdílejí nejenom chrámy, insignie nebo beraní rohy, ale také rituál, který má opětovně posílit a zdůraznit jejich kosmické spojení, stejně tak jako faraonovu vlastní božskost při svátku Opet.²³

Někteří panovníci se nechali uctívat jako bohové a to už za jejich života (př. Mentuhotep II., Senusret I.). Nechali si vystavět chrámy, v nichž se udržoval jejich kult, což z nich udělalo bohy uctívané již v jejich pozemském životě. Podobné kulty se vyskytovaly velmi zřídka a lišily se od běžné deifikace zemřelých králů jako královských předků²⁴. Tato situace se více projevila až v pozdější době, v období Nové říše.²⁵

---

²⁰ Kromě sokola

²¹ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 155-181.; Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 201-217.

²² Více o Amonově kultu v kapitole 1.3 Nová říše

²³ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 155-181.; Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 201-217.

²⁴ Tento kult spočíval v provádění rituálů, které měly zajistit zemřelému tělu – jeho duši – potravu ve formě obětí. Tento člověk byl v chrámu zastoupen ve formě sochy. Dotyčný byl již mrtev. (DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 160-162.)

²⁵ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 160-162.

2.2.1 Zakládací mýtus královského úřadu

Tento mýtus je velmi dlouhý a komplexní na to, aby bylo možné ho v této práci rozebrat do detailů. Sloužil jako zakládající příběh královského úřadu a vysvětlení původu jeho božské moci. Bylo to právě ve Střední říši, kdy došlo k jakési „demokratizaci“ náboženství a bůh Usir se stal jedním z nejdůležitějších bohů egyptského panteonu. Také zesílila snaha panovníků poukázat, zdůraznit a vyzdvihnout svůj božský původ. Proto nabylo tento mýtus velké obliby u panovníků.²⁶

Původní příběh vypráví o Usirovi, který vládl jako dobrý a spravedlivý král v Egyptě v době, kdy tato země byla rájem na zemi. Byl také chápán jako ten, jenž přinesl civilizaci a zemědělství (uváděn také jako bůh vegetace, tzn. dárce života a zdroj plodnosti pro celou zemi). Usirův bratr Sutech²⁷ mu záviděl jeho království a byl ochoten spáchat bratrovraždu proto, aby ho získal. Tímto představil světu zlo. Usirovo tělo rozsekal a roztrousil ho po celém Egyptě. Později se v pozemském světě narodil Usirův²⁸ syn Hor. Eset, jež byla Usirovou manželkou (ale také sestrou), sesbírala Sutechem poházené Usirovy údy, sestavila je a posmrtně s ním počala dítě. Dokud Hor nedospěl do věku, kdy byl schopen utkat se svým strýcem a pomstít tak jeho smrt, byl opatrován a ukrýván v bezpečí svou matkou. Nastaly boje mezi Sutechem a Horem. Ty byly ovšem velmi zdlouhavé a nerozhodné. Jejich spor byl tedy přednesen božskému tribunálu a ten dal za pravdu Horovi a Usirovi.²⁹

---

²⁶ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 160-167.

²⁷ Předdynastický bůh, znám také jako Seth, později identifikován jako bratrovrah a spojován tak se zlem – ztělesnění zla. Ranní ramessovští vládci vyzdvihli opět jeho význam a důležitost (DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 408.).

²⁸ Někdy se setkáte se jménem Osiris. Byl to bůh mrtvých, král mrtvých a soudce v zásvětí. Původně bohem vegetace, později i měsíce a obilí (DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 409.).

²⁹ Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 202.; DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 165-166.

Usir si udržel postavení a své požehnání nad svým královstvím. Byl tribunálem vzkříšen a jeho království bylo převedeno z říše živých do říše mrtvých. Takto se do jeho království mohli dostat pouze ti, co žili spravedlivým a ctnostným životem. Pouze ti byli hodni vstoupit. Ostatní zemřeli druhou smrtí. Sám Usir se po smrti stal jejich soudcem i vládcem. Dále byl spojen s nástupem na trůn a tím tedy i s korunovací, dále s oslavou životních jubileí. Usir v jedné osobě symbolizuje život, smrt a znovuoživení. Jako bůh vegetace symbolizoval každoroční triumf nad smrtí. Jeho zavraždění ukázalo, že i bohové mohou být smrtelní, on však dokázal, že smrt lze překonat a přislíbil tak svým následovníkům nesmrtelný život.³⁰

Hor převzal moc svého otce na zemi ve světě živých. Stal se panovníkem živých na zemi a každý král se s ním identifikoval. Zemřelý panovník byl zobrazován jako mumifikovaný Usir s korunou Horního a Dolního Egypta, oblečený do bílého pláště. V ruce třímal odznaky královské moci – berlu a cep.³¹

2.3 Panovník a jeho božský úřad v období Nové říše

2.3.1 Nová říše (1550 – 1069 př. n. l.)

Druhé přechodné období, tak je pojmenováno období asi 1650-1550 př. n. l. mezi koncem Střední říše a nástupem Nové říše, je charakterizováno jako rozpadnutí Obou zemí. Takto si o situaci stěžoval thébský panovník 17. dynastie Kamose:

---

³⁰ Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 202.; DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 165-166.

³¹ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s.114, 161-167.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 194-196.

„Proč rozmýšlím nad svou silou, když jeden Velký muž sídlí v Avaridě a druhý v Kuši, sedě mezi Asijcem a Núbijcem, z nichž každý má svůj díl Egypta.“³²

Hlavní město bylo přesunuto z Lištu³³ do Théb a to z důvodu invaze cizích národů – Hyksósů do Egypta. Tato doba končí dobytím, jimi ustanoveného, hlavního města Avaris faraonem Ahmosem a značí tak nástup Nové říše.³⁴

Byl to právě faraon Ahmose I., kdo přispěl k posílení moci thébského boha Amona na nejvyššího boha egyptského panteonu. Jak bylo výše uvedeno, jeho vzestup započal již v období Střední říše. Amon byl povýšen nad všechny ostatní bohy. Přijal titul „král bohů“. Ve snaze zabránit soupeření kultů hlavních bohů, tedy Amona a boha Rea, došlo k jejich spojení. Vzniklo tak nové božstvo Amon-Re. Tím Amon ještě více posílil svou moc. Přijal Reův sluneční aspekt, jeho mytologii i roli královského patrona. Amon-Re začal být uctíván v každém větším egyptském chrámu. Panovník byl počat bohem a královnou matkou v posvátném sňatku. Tento sňatek se rituálně slavil každým rokem při svátku Opet v Amonově chrámu v Luxoru. Při procesí, jež bylo jeho součástí, došlo k veřejnému prohlášení panovníka za pozemské vtělení boha Amona. Tím byli oba dva spojeni jak nábožensky tak politicky. Amon-Re byl zprvu prohlášen velkým bohem války, později získal moc

---

³² SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 201.

³³ Též známé jako Ictaej. Město bylo založeno panovníkem Amenemhetem I. a používáno jako hlavní město (VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 276-277.).

³⁴ SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 201-203.

nad všemi podmaněnými národy. Přijal úlohu stvořitele a vládce světa. Toto vše dalo vzniku nové kosmologii – thébské.³⁵

„Kdo je král Horního a Dolního Egypta? Je bohem, na jehož činech závisí život člověka, je otcem a matkou všech lidí, jemu jedinému se nikdo nevyrovná.“³⁶

Na dobytém území v Nubii došlo k velmi zajímavému úkazu. Bohové, které zde Egypťané zavedli, nebyli místí verzí královského boha Hora, ale místní verzí Amona. V této snaze můžeme vidět spojitost s některými panovníky Nové říše, kteří se snažili takto zvýšit míru víry v kult posvátného královského majestátu. Tato situace je spojována povětšinou s potřebou panovníků zvýšit prestiž jejich funkce, zejména po Přejídných obdobích, kdy se moci chopili nelegitimní „smrtní“ panovníci (př. období vlády Mentuhotepa II. v období Střední říši). Nebo také v souvislosti s jejich dlouhou vládou, kdy už se očekává, že „*oči jsou zkalené, uši hluché, síly ubývají únavou*“³⁷. Bylo tedy potřeba využít kosmických sil (např. při svátku Sed) ke zdůraznění jeho neubývajících sil.³⁸

Jedním z takových panovníků byl i Amenhotep III. Jako příklad si zde uvedeme část titulatury na jednom z jeho stavebních nápisů na beranech v Solebu, kde si nechal vybudovat chrám. Ten byl věnován jemu, stejně tak jako bohu Amonovi:

„Žijící Dobrý Bůh, Nibmare, syn Reův, Amenhotep (III.). [Postavil] (ho) jako svůj památník k obrazu svému, Nibmare, vládce Nubie,

---

³⁵DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 187-189.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 236, 289.; Jerová, L., *Panovník a jeho titulatura ve starověké Mezopotámii a Egyptě*, s. 12-13.

³⁶ŽÁBA, Z., *Tesáno do kamene, psáno na papyrus*, Svoboda: Praha, 1968, s. 66.

³⁷Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 213.

³⁸Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 212-213.

*dokonalý bůh, vládce nebes; .....Vytvořil (ho) jako památník pro svého otce, Amona, vládce Théb, ...*³⁹

Důležitou rolí byla také role krále jako boha Ptaha⁴⁰. Ve většině případů je panovník stylizovaný do role mladšího boha k ostatním bohům, ovšem s bohem Ptahem sdílí schopnost stvořitele⁴¹. V jeho roli byl architektem božského života na zemi: př. panovník Tutanchamon se o sobě zmiňuje jako „o tom kdo postavil toho, kdo ho postavil, kdo stvořil toho, kdo ho stvořil“⁴².

V průběhu vlády 18. dynastie pozvolna narůstala moc elitních rodin, jejichž členové byli dosazováni na různé důležité posty (př. vezír, správce pokladnice, velekněz Amonův (v Thébách), velekněz Ptahův (v Sakkaře), kněží Amonovi, velitelé armády,...). Jak bylo výše zmíněno, král byl úzce svázán s bohem Amonem. Značná část egyptského bohatství (z válečných kořistí) byla odváděna do jeho chrámu, což bylo příčinou vzrůstu moci kněžské vrstvy. Kněží přejali tituly ostatních významných bohů (př. Rea a Ptaha), čímž se jim podařilo získat kultury těchto božstev pod svůj dohled. Chrámy vlastnily pozemky, měly vlastní příjmy i otroky. Kněží získali značnou politickou a hospodářskou moc a ovlivňovali tak dění ve státě. Postupem času působili jako nezávislé

---

³⁹ BREASTED, J. H., Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume II *The eighteenth dynasty*, s. 362.

⁴⁰ Považován za boha stvořitele, patron řemeslníků a umělců. Jeho kultovním centrem byla Memfida. Zobrazován jako mumifikovaná lidská postava (VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 388-399.).

⁴¹ Obsaženo v mýtech o stvoření. Známe tři základní soupeřící systémy: Héliopolský, Thébský a Memfidský. V Memfidské teologii je bohem stvořitelem právě Ptah, který vše uvádí k životu (DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 92-99.).

⁴² Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 208.

jednotky. Hlavní roli v náboženských rituálech hrál stále král, jelikož jeho role jako hlavního kněze v nich byla nenahraditelná.⁴³

2.3.2 Amarnské období (1352 – 1336 př. n. l.)

Celé toto uspořádání vedlo konci 18. dynastie k radikální změně a to s nástupem panovníka Amenhotepa IV.⁴⁴ na trůn. Tento král započal svou vládu velkými stavebními projekty v Karnaku (centrum kultu boha Amona), ale i v dalších kultovních střediscích. Nově vystavené chrámy však nebyly zasvěceny Amonovi, ale nové formě slunečního boha, jejíž název byl: „*Ten, který žije, Re-Hor na horizontu, který se veselí na horizontu jako světlo, které je ve slunečním kotouči.*“, zkráceně také „*žijící sluneční kotouč*“, „*sluneční kotouč*“, nebo Aton.⁴⁵ Toto slovo nebylo nové, již dříve bylo používáno k označení slunce jako viditelného nebeského tělesa (již předchozí panovník Amenhotep III. zdůrazňoval tento sluneční aspekt). Přibližně v 9. roce vlády Amenhotepa IV. došlo k přesídlení hlavního města do nově zbudovaného města Achetatonu. Zřejmě ve stejné době bylo zakázáno uctívání tradičních bohů a zahájeno odstraňování jejich jmen a obrazů. Došlo k zavření tradičních chrámů i kultů.⁴⁶

Jak bylo výše zmíněno, přechod nebyl okamžitý, dokládá tak i nápis ze Silsilehu⁴⁷ a jiné. Ačkoliv zde ještě není Amon vyhnán, Aton nese jeho formální jméno, ale ještě ne v kartuši, ve které se objevuje

---

⁴³ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 200-204.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 289.

⁴⁴ tzn. „Amon je spokojen“, později si změnil jméno na Achnaton = „sloužící/prospěšný Atonovi“ (VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 110-111)

⁴⁵ SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 291.

⁴⁶ SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 290-293.

⁴⁷ Lom, z kterého byl brán kámen potřebný na výstavbu jednoho z Achnatonových prvních chrámů zasvěcených jeho novému bohu (BREASTED, J. H., *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume II The eighteenth dynasty*, s. 380-384.)

později. Král je zde veleknězem svého nového boha. Chrám byl vystavěn na počátku rozkolu, jelikož fragment obsahuje zmínku Hora a Setha, Aton se objevuje bez kartuše a král stále nese své staré jméno:

„Živý Horus: Mocný býk, Vznešené peří, Oblíbenec Obou Paní, velký v královském majestátu v [Karnaku]; Zlatý Hor; Nositel diadému v Jižní Héliopoli; Král Horního a Dolního Egypta, Velekněz Harachteje-radující se-z horizontu, Jeho jménem: „Teplo-keré-je-v-Atonovi.“ Nefercheprure-Wanre; syn Reův [Amenhotep, božský vládce Théb], velký v jeho trvání, žijící navždy; [Amon] Re, vládce nebes, věčný vládce.“⁴⁸

Aton byl znázorňován jako kotouč, z něhož vycházejí boží paprsky. Tyto paprsky jsou zakončeny ručičkami, které symbolizují požehnání královské rodině. To se projevuje ve třech aspektech a to jako: kreativní energie slunce, sluneční kotouč jako symbol boha, nebo král jako pozemský zástupce boha. Oba dva, tedy bůh i král byli rovnocennými partnery. Stali se téměř identickými a to jak ve svých podobách, tak i v titulech. Panovník sám se stal bohem, tedy jediným prostředníkem mezi bohem a lidmi, ale také i jediným rozhodčím soudcem u posmrtného soudu.⁴⁹

„Král dává obět'. Žijící Aton, pán věčnosti, jenž řídí osud, dává úrodu a udržuje naživu všechno, co stvořil, ...“⁵⁰

Král by jedinou podobou boha na zemi, tzn., lidé se pro boží podporu modlili k samotnému králi. Takto se mu podařilo omezit-

---

⁴⁸ BREASTED, J. H., Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume II *The eighteenth dynasty*, s. 384.

⁴⁹ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 216-218, 225-231.; Jerová, L., Panovník a jeho titulatura ve starověké Mezopotámii a Egyptě, s. 14.

⁵⁰ LEXA, F., *Náboženská literatura staroegyptská II.*, Herrman & synové: Praha, 1997, s. 103.

eliminovat moc kněží. Sám se pasoval na hlavního velekněze a jediného boha.⁵¹

2.3.3 Poamarnské období

Po Achnatonově smrti se upustilo od uctívání jeho boha Atona. Došlo ke stejné snaze o vymazání jejich existence, tak jako jejich dřívější snahou bylo smazat zmínky o předchozích bozích. Atonova vláda trvala přibližně 20 let, ale i za tak krátkou dobu ovlivnila mnohé. Nastolení původních pořádků a navrácení k tradičnímu náboženství se nemohlo uskutečnit beze změn. Ty prodělal např. kult boha Rea, jehož noční podobou se stal Usir.

Egyptané mohli nyní uctívat své bohy sami, tedy bez krále jako prostředníka, jehož moc tak byla minimalizována. To dalo vzniku jakémusi novému typu vlády tzv. thébské teokracii. Králem Egypta se stal v této chvíli samotný Amon, který Egyptu vládne prostřednictvím orákulí. Poprvé tak bohové zasahovali přímo (bez zástupce) do každodenního života i dějin. Panovník sice neztratil své tituly, ale stal se více obyčejným-smrtným-lidským, než kdykoli předtím.⁵²

Tímto vznikla nová forma náboženství nazývaná „osobní zbožnost“. Bůh je presentován jako vzdálený, ale zároveň i blízký (Hymnus na Amona: „*Vzdálen je ten, kdo vidí, blízký je ten, kdo slyší.*“⁵³). Celé toto uspořádání však narušilo základy, na kterých spočívala celá instituce krále a s ním spojená ideologie. Panovník přestal být bohem, králem se stal bůh, což vedlo k oslabení jeho moci. Té se mohlo chopit Amonovo kněžstvo. Spolu s upadající panovníkovou mocí, však pomalu

---

⁵¹ SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 297-299.; Jerová, L., Panovník a jeho titulatura ve starověké Mezopotámii a Egyptě, s. 14.

⁵² DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 245-246.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 303-308, 325-329.

⁵³ SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 327.

upadala moc celého Egypta. Egypt byl totiž již od počátku své existence pevně spjat s panovníkem.⁵⁴

První panovník 19. dynastie⁵⁵, Haremheb, byl již druhým panovníkem na egyptském trůnu, který nebyl královského původu (prvním byl jeho předchůdce Aj). Zde můžeme vidět opodstatnění, jež vedlo k úpadku královské ideologie. Na trůnu nesedí přímý potomek královského rodu. Zachovaly se nám Haremhebovi korunovační nápisy, které líčí důležité etapy jeho života: jeho mládí, kariéru u dvora, korunovaci v Thébách a počátky jeho vlády. Je zde ukázáno, jak se člověk nejasného původu vyšvihl až do pozice krále. V nápisech je veden bohem Horem ze svého domu v Alabastronpolis do Théb k bohu Amonovi („....Amon, král bohů, byl ten, který ho pozvedl,...“)⁵⁶, kde je korunován a jeho tituly jsou stvrzeny bohy. Tím byl potvrzen jeho legitimní nárok na trůn, podpořený svatbou s princeznou Mutnezmet, která byla potomkem z královské linie.⁵⁷

„Bohové mu upevnili tituly

Necht' Skvělé jméno tohoto Dobrého Boha, a jeho tituly jsou udělány jako (ty) výsosti Rea, jež následují:

- 1. Hor: Mocný býk, připraven v plánech;*
- 2. Oblíbenec Obou Paní; Velký Zázrak v Karnaku;*
- 3. Zlatý Hor: Spokojený v Pravdě, Stvořitel Obou zemí;*
- 4. Král Horního a Dolního Egypta: Zeserchepure, Setepnere;*

---

⁵⁴ SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 325-329.; Jerová, L., Panovník a jeho titulatura ve starověké Mezopotámii a Egyptě, s. 15.

⁵⁵ Někdy ovšem také uváděn jako poslední panovník 18. dynastie (pro srovnání: BREASTED, J. H., *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume III The nineteenth dynasty*, s. 15.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 499.)

⁵⁶ BREASTED, J. H., *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume III The nineteenth dynasty*, s. 15.

⁵⁷ BREASTED, J. H., *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume III The nineteenth dynasty*, s. 15.

5. *Syn Reův: Mernamon, Harmhab, dávající život.*⁵⁸

Jedním z nejznámějších panovníků 19. dynastie byl Ramesse II. Ten začal klást velký důraz na svou osobu a na své božství. To se odráží v jeho dílech. Sochy a vyobrazení jeho podoby mají stejnou velikost jako bozi (někdy ji i přesahují). Sám se nechal zbožštit již za svého života. Je také počítán za posledního velkého panovníka v egyptské historii.⁵⁹

2.4 Panovník

2.4.1 Následník trůnu

Už za svého života si žijící král zvolil svého nástupce. Všichni potomci krále byli už od malička vzděláváni (i dívky). Byli dosazováni na důležité posty, ať už v armádě jako vojevůdci, v řadách kněží, vedoucí architektonických prací, popřípadě v administrativě. Poté co byl jeden z nich označen jako korunní princ nebo spoluvládce, začal pomalu zastupovat svého otce v různých rituálech a královských povinnostech.⁶⁰

Po smrti panovníka se jeho dědic/následník chopil moci. Jeho královský/božský úřad započal s východem slunce. Zachovala se nám zpráva o nástupu Amenhotepa II. na trůn a to po smrti Thutmose III.: „*když se příští ráno ukázali první paprsky, sluneční kotouč vyšel, nebe zesvětlalo, a Král Horního a Dolního Egypta, Aacheperure, syn Reův, Amenhotep (II.), byl zrozen, dosazen na trůn svého otce a přijal královskou titulaturu*“⁶¹. Symbolika nástupu nového krále na trůn s východem slunce/slunečního kotouče a přechodu od tmy do světla, tj. nastoupení božské spravedlnosti a zahnání chaosu.

---

⁵⁸ BREASTED, J. H., *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume III The nineteenth dynasty*, s. 17.

⁵⁹ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 249-250.

⁶⁰ Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 204.

⁶¹ Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 204.

V dějinách Egypta také docházelo k tomu, že nebyl ustanoven spoluvládce nebo korunní princ. V tomto případě byl nástupce veřejně představen při pohřebním obřadu jeho předchůdce a tím označen legitimním. Příkladem nám může být Tutanchamonův nástupce Aj, který byl vrchním dvorním hodnostářem.⁶²

2.4.2 Korunovace

Korunovací se stal následník nejenom králem, ale přijal při ní svou božskou podstatu, tedy svůj božský úřad (hm). Během korunovace byl král posednut božím duchem a přeměněn. Byl stylizován jako *necer*, většinou upřesňovaný jako *necer nefer*, což znamená „*mladší bůh/dokonalý bůh/dobry bůh*“.⁶³

Tímto okamžikem se stal členem božské společnosti, jejich reprezentantem nebo služebníkem na zemi. Stejně tak jako každý bůh měl svou vlastní sféru autority (např. nebe, poušť,...), měl ji i panovník. Králova zóna bylo Nilské údolí a jeho obyvatelé. Toto vše odráželo 5 titulů, jejichž přijetí bylo důležitou součástí korunovace.⁶⁴

2.4.3 Božská funkce:

Ať už byla role krále v náboženských představách Egyptanů různá, král zůstával až do poamarnského období jediným prostředníkem mezi lidmi a bohy. Král sám byl bohem, byl synem různých božstev, byl jimi milován a byl jimi také vybrán, aby vládl na zemi. Panovník byl nejvyšším knězem každého státního chrámu a také hlavní postavou, vyobrazenou na chrámových stěnách a předkládající bohům obětiny,

---

⁶² Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 206-207.;

SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 308.

⁶³ VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 18, 262-263.;

SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 115-116.

⁶⁴ Viz kapitola 1.5 Titulatura

vykonávající posvátné rituály a sloužící mši při státních svátcích. Ovšem do jaké míry tomu opravdu tak bylo, je diskutabilní. Může se zdát, že hlavní a primární povinností panovníka byla jeho náboženská role, ale zasahoval také i do jiných sfér státní správy.⁶⁵

Král nemohl plnit všechny své povinnosti po celé zemi a tak bylo nezbytností, aby měl někoho, kdo ho bude v méně důležitých úkonech zastupovat (při denních kultovních rituálech nebo při vedlejších festivalech). Tuto povinnost přenechal kněžím (např. velekněz, za vlády Setiho I. v Abydu, oznámil že: „*je to král, kdo mu přikázal vidět boha*“⁶⁶).⁶⁷

2.4.4 Vojská funkce:

Panovník vždy zajišťoval pozitivní výsledek v bitvě či ve válce. On byl tím, kdo předkládá dary bohům a na oplátku od nich přijímá požehnání a úspěch v bitvě. Bohové opět čekají něco na oplátku a tím je část kořisti z nově dobytého území. Zachovalo se nám velké množství nástěnných maleb, vyobrazujících válečná tažení a bitvy. Je však jisté, že tyto záznamy byly často zkreslené nebo zcela smyšlené. Příkladem může být vyobrazení faraona Tutanchamona na jedné z jeho skříněk. Zde je znázorněn uprostřed bitevní vřavy, jak vítězně rozráží šiky nepřátel. Je však známo, že se tento panovník žádné bitvy nezúčastnil. Jako další příklad může posloužit vojenské střetnutí Ramesse II. s chetitským panovníkem v bitvě u Kadeše. Ta v určitou chvíli nevypadala pro Ramesse II. moc dobře, musel se dokonce zachránit útekem, než se mu podařilo znovu zformovat své vojsko. Bitva skončila nerozhodně (podle všeho mělo však chetitské vojsko převahu) a o několik let později byla sepsána mírová smlouva. Na domácí půdě presentoval Ramesse II. tuto událost jako mimořádný úspěch, o němž se lze přesvědčit dodnes – jeho

---

⁶⁵ LLOYD, A. B., *A companion to ancient Egypt*, s. 201-217, 255-273

⁶⁶ LLOYD, A. B., *A companion to ancient Egypt*, s. 214.

⁶⁷ LLOYD, A. B., *A companion to ancient Egypt*, s. 214.

monumenty nesou vyobrazení tohoto „vítězné“ tažení a jsou stálou připomínkou jeho neohroženosti, statečnosti a síly.⁶⁸

Nebylo důležité, zda panovník do bitvy táhl se svým vojskem, či zůstal ve svém paláci, nebylo důležité ani to, jakou roli v bitvě sehrál. Důležité bylo jeho právo nárokovat si vítězství. Úspěch v bitvě byl důkazem o jeho „silných pažích“ a o velké náklonnosti, jež k němu bohové chovají. Příkladem může být nápis, pocházející z období 19. dynastie, popisující vojenskou výpravu. Do bitvy zde však nepochoduje panovník a jeho vojsko, ale panovník doprovázen bohy (Amonem, Ptahem, Reem a Sethem), kteří se inkarnovali v příslušný vojenský oddíl.⁶⁹

Pokud se panovník bitvy opravdu účastnil, byl povětšinou spíše takovým talismanem a připomínkou statečnosti pro vojáky. Do vojenské strategie taktéž moc nezasahoval, pokud se už jakožto korunní princ nestal vojenským generálem. Všechna vítězství však byla vždy oficiálně přiřknuta panovníkovi.⁷⁰

Smrtí panovníka a nástupem nového se začal opět naplňovat bohy daný řád (*maat*). Panovník byl součástí mytického koloběhu událostí a bylo jeho povinností, tento koloběh naplnit – ať už v symbolické (na reliéfu, na papyru) či reálné (ve skutečné bitvě) podobě. Měl povinnost rozdrtit nepřátele Egypta, nastolit pořádek a upevnit řád (tak jako mytický zápas Setha a Usira).⁷¹

---

⁶⁸ VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 56.

⁶⁹ LLOYD, A. B., *A companion to ancient Egypt*, s. 201-217.

⁷⁰ LLOYD, A. B., *A companion to ancient Egypt*, s. 201-217, 425-445.

⁷¹ VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 56.

2.4.5 Soudní moc a zákonodárná moc

Král byl nazýván „*pánem pravdy, kterého bůh Re dosadil na zemi, a to navždy, aby soudil muže a uspokojoval bohy*“⁷². Takto k nám promlouvají nápisy, které nám po sobě faraoni zanechali. Na oficiálních nápisích a reliéfech je soudcem panovník. Ve skutečnosti se k němu dostalo jen velmi málo soudních sporů, které musel rozsoudit. Panovník vždy jmenoval své zástupce, kteří soudili jeho jménem. Běžněji je faraon zachycen jako Usir, tedy soudící jedince až posmrtně.⁷³

Panovník vládl v souladu s maat a sám jí podléhal. Tento princip byl representován bohyní Maat, jež udržovala řád světa a lidského bytí. Tento řád vznikl stvořením a v přeneseném smyslu funguje jako spravedlnost a pravda. I přesto, že hraje základní roli v královské moci a tedy i celém staroegyptském státě, nikdy nebyla přesně specifikována. Týká se etických a mravních představ a hraje důležitou úlohu u posmrtného soudu. Jeho jméno je také jakousi formou přísahy. Pokud někdo vypovídal u soudu, vždy přísahal faraonovým jménem. Někdy se k němu přidávalo i jméno boha Amona.⁷⁴

Jeho povinností je vydávat dekrety a edikty, podle kterých se mají ostatní řídit.

2.4.6 Stavební funkce:

Byl to také pouze panovník, který mohl zadat stavbu chrámu, či jakékoliv posvátné stavby, vytesání sochy, nebo pouze darování daru do státního chrámu.

---

⁷² LLOYD, A. B., *A companion to ancient Egypt*, s. 215.

⁷³ Lloyd, A. B., *A companion to ancient Egypt*, Wiley-Blackwell: London, 2010, s. 215-216.

⁷⁴ DONADONI, S., *Egyptský člověk a jeho svět*, s. 274.; DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 88-89.

Jako příklad může sloužit nápis na pískovcové stéle Thutmose I., který zaznamenává královu stavební činnost na chrámu boha Usira v Abydu:

„Moje Veličenstvo udělalo tyto věci pro mého otce Usira, protože jsem ho miloval o tolik více než ostatní bohy, aby moje jméno bylo trvalé a můj památník přetrval v domě mého otce, Usira, Prvního obyvatele Západu, pána Abydu, navždy.“⁷⁵

2.5 Titulatura

V průběhu historického vývoje starověkého Egypta, se postupně objevovaly jednotlivé tituly, které byly psány spolu s panovníkovým jménem. V období Střední říše se tato pojmenování ustálila a nabyla tvaru tzv. **plné královské titulatury**. Ta sestávala z pěti svébytných samostatných jmen/titulů, které byly zapisovány v neměnném pořadí.

1. Horovo jméno
2. Obě paní
3. Zlatý Hor
4. Král Horního a Dolního Egypta (+ trůnní jméno)
5. Syn Reův (+ rodné jméno)

Každé toto jméno vyjadřovalo jeden aspekt královské moci, popřípadě se vzájemně prolínaly. Tři zdůrazňovala panovníkovu božskou roli a zbylá dvě zohledňovala princip duality Egypta.⁷⁶

Jejich standardní i písemná forma je spojená s jednoznačnou symbolikou. Titul Obě paní a Zlatý Hor se formou zápisu neliší od běžných textů, zatímco tituly: Horovo jméno, trůnní jméno a rodné jméno

---

⁷⁵ BREASTED, J. H., Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume II *The eighteenth dynasty*, s. 39.

⁷⁶ VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 262-263.

se vpisovaly do speciálních obrazců. Horovo jméno do tzv. serechu, trůnní a rodné jméno do tzv. kartuše (*šenu*).⁷⁷

Kartuše se od 4. dynastie stala významnou součástí královské titulatury. Má podobu provazové smyčky s uzlem ve spodní části, překládá se jako: „*to, co obklopuje slunce*“⁷⁸. V prodloužené podobě, byly hieroglyfy vpisovány do oválu, který vznikl „*svázáním provazu do nekonečné smyčky*“⁷⁹. Trůnní/rodné jméno panovníka, tak tímto umístěním uvnitř kartuše, symbolizovalo nekonečnost a univerzalitu jeho moci, jeho vládu nad celým světem.⁸⁰

Serech má tvar obdélníku postaveného na výšku, v dolní části se nachází systém čar, jež mají symbolizovat stylizované průčelí královského paláce, či pevnosti s branami. V jeho horní části je hieroglyficky vypsáno Horovo jméno krále, jehož umístění uvnitř vyjadřuje panovníka sídlícího uvnitř. Obdélník, jenž je ohraničením serechu, představuje půdorys ohradní zdi paláce. V průčelí se nachází dvojice bran, která je symbolem duality Horního a Dolního Egypta.⁸¹

Jako příklad zde uvedu úryvek z korunovačního výnosu Thutmose I., přičemž zvýrazněné části jsou již zmiňované ustálené tituly, pouze následující jména za každým titulem jsou individuální. Další úryvek je z období vlády stejného panovníka a byl vytesán na jednom z obelisků v chrámu v Karnaku.

„Hor: „*Mocný býk, milovaný bohyní Maat.*“

Oblíbenec Obou Paní: „*Zářící v kobřím diadémě, ohromný silou.*“

Zlatý Hor: „*Značný věkem, oživující srdce.*“

---

⁷⁷ VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 247.,

⁷⁸ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 417.

⁷⁹ SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 493.

⁸⁰ VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 247.; DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 417.

⁸¹ SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 496, 102.

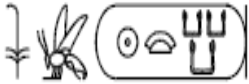

Král Horního a Dolního Egypta: „Ocheperkere“.

Syn Reův: „[Thutmose], ať žije věčně.“⁸²

„**Hor:** Mocný býk, milovaný Pravdou; Král **Horního a Dolního Egypta;** Oblíbenec **Obou Paní:** Zářící v kobřím diadém, ohromný silou; Ocheperkere, Setepnere; **Zlatý Hor:** krásný věkem, oživující srdce, tělesný **Syn Reův,** Thutmose (I.), zářící krásou.

Vytvořil (to), jako svůj monument pro svého otce Amona, Pána Théb, předsedajícího nad Karnakem, který může dát život jako Re, navždy.“⁸³

Př. Kompletní titulatura faraona Senusreta III.:⁸⁴

				
<i>ḥr nṯr-ḥpr.w</i>	<i>nbty nṯr-ms.wt</i>	<i>ḥpr bik-nbw</i>	<i>n(i)sw-bity r^c-ḥ^c-k3.w</i>	<i>z3 r^c wsr+s+r:t-z-n</i>
Hor Necercheru	nebej Necermesut	biknebu Cheper	nisut bitej Chakaure	sa Re Senusret

2.5.1 Horovo jméno

Král byl vtělením nejvyššího boha - Hora. Panovník tedy nesl titul nazývaný „**Horovo jméno**“, kterým se ztotožňoval s bohem vládnoucím nebesům a zemi. Charakterizuje krále jako

⁸² BREASTED, J. H., Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume II *The eighteenth dynasty*, s. 25.

⁸³ BREASTED, J. H., Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume II *The eighteenth dynasty*, s. 37.

⁸⁴Tento a následující obrázkové přílohy dostupné z:

https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:rTGpbMVGvqQJ:egyptologie.lixa.cz/index.php%3Foption%3Dcom_docman%26task%3Ddoc_download%26gid%3D1%26Itemid%3D+kr%C3%A1+titulatura+horovo+jm%C3%A9no&hl=cs&gl=cz&pid=bl&srcid=ADGEEs1e_nH_7d1CZM3FXPGf3-jjGSWTCExEgLVYYPi7TmXc7-yNJ2ojZwBBzaVRm-2tIHKS6-_iZ4BLKu3wpjX9pgAgow-IVWR4zz1ZnshiN1bSzAw3YIKCC3owVK1XuzTr3JMrh&sig=AHIEtbR1WNg0BI6PrHDvcdNW17XNIUlcag, (online), citováno dne 5. 4. 2013.

jeho pozemské zjevení. Zobrazován je jako sokol. Horovo jméno stojí na počátku každé titulatury a faraon se tak stal jeho pozemským vtělením. Faraon získal svou moc při korunovaci, kdy spojil své dvě stránky: *hm* a *niswt*. Nabyt tak moc Hora, který nastoupil na trůn svého otce Usira, tím přesáhl svou smrtelnost a stal se božským vládcem obou zemí. Titul tedy představuje božský aspekt královského úřadu. Po panovníkově smrti, která byla charakterizována jako „*Hor vzlétl k nebesům*“, vždy přešel na jeho nástupce.⁸⁵

Horovo jméno je specifikováno logogramem *hr*, tj. obrázkem sokolího boha Hora stojícího na horním rámu serechu. Je to nejstarší podoba královského jména. Např. na Narmerově paletě⁸⁶ se serech nachází v horním registru mezi hlavami kraví bohyně. Uvnitř je zapsán hieroglyf s Horovým jménem, tzn. „v paláci sídlí Hor, jehož pozemským vtělením je faraon = Narmer. Takto symbolizuje snesení božského ducha sokolího boha na palác a prodchnutí ho (tedy panovníka a jeho královského úřadu) svou nadpozemskou silou.“⁸⁷

Titul je doložen již od nejstarších dob, tedy od počátku tzv. 0. Dynastie. Na stěžejním seznamu králů, Turínském papyru, je uvedeno, že prvními tzv. „následníky Hora“ byli již předchůdci králů 1. dynastie, tedy předhistoričtí panovníci z Nechenu (v Horním Egyptě) a Puruadžetu (v Dolním Egyptě)⁸⁸. Titul byl tedy používán dříve, než došlo k samotnému sjednocení Egypta.⁸⁹

---

⁸⁵ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 88-89.

⁸⁶ Viz příloha č. 1: Narmerova paleta

⁸⁷ SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 102.

⁸⁸ Nechen=Hierakonpolis, Puruadžet=Puto=Bútó

⁸⁹ DONADONI, S., *Egyptský člověk a jeho svět*, s. 252-253.; VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 14-15, 262-263.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 106-107.

Př.: Ukázka jedné ze zchovalých podob tohoto titulu z doby vlády 1. dynastie: „Uctívající/zbožňující **Hora**“⁹⁰. Další ukázka pochází z období vlády 18. dynastie a to panovníka Thutmose IV.: „1. rok, třetí měsíc prvního období, 19. den, pod majestátem **Hora**: Mocného býka [plodícího] záři; Oblíbenec Obou Paní: ....“⁹¹.

2.5.2 nisut-bitej / král Horního a Dolního Egypta

Tento titul se překládá jako „**král Horního a Dolního Egypta**“. Je uváděn logogramem pro rostlinu *sw* (*su*) a včelu *bit* (*bit*), pod nimi se nachází dva fonogramy *t* (ty jsou v praxi často vynechávány). Obvyklá transliterace a čtení této skupiny hieroglyfů v duálním tvaru je *n(i)swt-bity* (nisut bitej) nebo *n(i)sw-bity* (nisu bitej) a překládá se „*jenž přísluší k rostlině sut (a) jenž přísluší ke včele*“⁹². Znak rostliny *sw* a včely je považován za místní symbol dvou prehistorických a dříve samostatných oblastí. Jméno tak vyjadřuje suverénní vládu nad dvěma částmi země a z tohoto důvodu je interpretován jako *král Horního a Dolního Egypta*. Identifikace rostliny *sw* s rákosem není zcela jistá, ale pokládá se za velmi pravděpodobnou.⁹³

Titul *nisut* zřejmě znamenal neměnnost božského krále a snad znamenal i samu královskou hodnost. Výraz *bitej* vyjadřuje nynějšího držitele tohoto božského úřadu, tedy jeho dočasného držitele, tj. panovníka, který v tu dobu vládne, ale pouze po časově ohraničený úsek,

⁹⁰ BREASTED, J. H., *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume I The first to seventeenth dynasties*, s. 96.

⁹¹ BREASTED, J. H., *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume II The eighteenth dynasty*, s. 321.

⁹² VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 262-263.

⁹³ DONADONI, S., *Egyptský člověk a jeho svět*, s. 253.; VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 262-263.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 24-25, 130.

ten je vymezen jeho korunovací a smrtí). Tento titul uvozoval tzv. praenomen, tedy trůnní jméno panovníka. První doložení zápisu do kartuše se objevuje ve 3. dynastii za vlády faraona Huneje.⁹⁴

Trůnní jméno přijímal panovník při nástupu na trůn. Původně se v titulatuře vyskytovalo na třetím místě (následovalo po Horově jménu a po titulu Obou paní), ale po zavedení jména Zlatý Hor, zaujalo čtvrté místo.

Titul se pravděpodobně poprvé objevil ke konci vlády 1. dynastie. Vyskytl se v nápise panovníka Adžib/Merjebten (asi 2900 př. n. l).⁹⁵

*„Objevení krále Horního Egypta.
Objevení krále Dolního Egypta.
Slavnost Sed.“⁹⁶*

Př.: Níže uvedena je část titulatury faraona Sethiho I.:

„...Zlatý Hor: Opakující korunovace, Nejmocnější z luků všech zemí; Král Horního a Dolního Egypta: Menmare (.....); Syn Reův: Seti-Merneptah, nechť žije věčně.“⁹⁷

2.5.3 **nebtej / Obě Paní, Paní Obou zemí**

Dalším titulem vzniklým pravděpodobně již v Archaickém období je *nebtej*, což znamená „**Obě paní, Paní Obou zemí**“. Toto jméno symbolizuje ztotožnění krále s ochrannými bohyněmi Horního a Dolního

⁹⁴ DONADONI, S., *Egyptský člověk a jeho svět*, s. 253.; VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 262-263.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 24-25, 130.

⁹⁵ SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 130.

⁹⁶ BREASTED, J. H., *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume I The first to seventeenth dynasties*, s. 97.

⁹⁷ BREASTED, J. H., *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume III The nineteenth dynasty*, s. 109.

Egypta: Nechet a Vadzet. Nechet je ochrannou bohyní Horního Egypta a je spojována s hornoegyptskou (bílou) korunou. Je znázorňována jako supice, většinou s hieroglyfickou značkou šen, jež znamená nekonečnost, v pařátech. Zatímco bohyně Vadzet je ochrannou bohyní Dolního Egypta, její insignií je červená dolnoegyptská koruna a je znázorňována jako vztyčená kobra. Obě jsou ochránkyněmi panovníka: ⁹⁸

„Vlož své ruce na tento krásný řetěz, králi, na tuto okrasu paní nebes. Necht' Zlatá bohyně dává život Tvému nosu a Paní hvězd necht' spojí se s tebou. Koruna Horního Egypta pluje po vodě, koruna Dolního Egypta pluje proti vodě, a jsouce spojeny, sjednocují se výrokem Tvého Veličenstva. Ochranná bohyně obou Egyptů spočívá na temeni Tvé hlavy, abys odvracel poddané od zla, a milostiv je ti Re, pán obou zemí. Zdar Tobě, jakož i paní vesmíru.“⁹⁹

Jméno Obě paní je tedy uvozeno logogramem supice a kobry. Pod každou z nich je fonogram *nb* (neb), v překladu „pán“, s koncovkou ženského rodu *.t*. Ta v tomto případě není explicitně vyjádřena *nb.t* (nebt), tzn. „paní“. V duálním tvaru, co jsou dva stejné znaky vedle sebe, tedy *nb.ty* (nebtj), tzn. „Obě paní“. ¹⁰⁰

Titul je poprvé spolehlivě doložen z období vlády krále Dena z 1. dynastie. V královské titulatuře se vždy nachází mezi tituly Hora a Zlatého Hora, zde ukázka z vlády panovníka Amenhotepa II.: „*Hor: Mocný býk, Ohromný silou; -----Součástí Atuma; Oblíbenec Obou paní, Velkého*

---

⁹⁸ DONADONI, S., *Egyptský člověk a jeho svět*, s. 252-253.; VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 262-263.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 115.

⁹⁹Vlastní životopis Sinuhetův: KYBALOVÁ, L., *Starověk. Dějiny odívání*, s. 49.

¹⁰⁰ DONADONI, S., *Egyptský člověk a jeho svět*, s. 252-253.; VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 262-263.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 115.

bohatství, On, jenž je korunován v Thébách; Zlatý Hor: On, jenž zasazuje jeho Moc ve všech zemích;...“¹⁰¹.

2.5.4 Syn Reův

Titul „syn Reův“ je poprvé doložen u panovníka Neferirkarea (panovník 5. dynastie), kdy se stal nedílnou součástí královské titulatury. V překladu znamená „syn boha Rea“. Po něm následuje druhé/rodné jméno v kartuši, tzv. nomen. Ten je vývojově nejmladším. Uvádí se kombinací znaků z3-rc (sa Re).

Užití tohoto titulu však nalezneme již z doby panování faraona Rachefa, což souvisí s rozvojem kultu slunečního boha Rea v období 4. dynastie. Zanedlouho začal jeho vzestup ohrožovat kult boha Hora a s ním spojenou královskou ideologii. Vše se vyřešilo spojením obou kultů. Panovník se tak stal nejenom pozemským vtělením (živoucím ztělesněním) boha Hora, ale také synem Reovým. To mu umožnilo doprovázet slunečního boha na jeho cestě po obloze, ale i v podsvětí. Jak již bylo výše uvedeno, Hor byl také synem Usirovým. Re tímto přijal i určité aspekty tohoto boha a stal se Usirem v podsvětí. Král tímto vládne zemi, nebesům i podsvětí. Což vedlo k posílení ideologie královské moci.¹⁰²

Každý panovník tedy přijetím tohoto titulu proklamoval svou loajalitu ke slunečnímu bohu. Slunce bylo podle jejich představ považováno za věčnou sílu, která se sama obrozuje a jež se ne zemi trvale objevuje při úsvitu a mizí za soumraku. K prvotnímu aktu stvoření

¹⁰¹ BREASTED, J. H., *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume II The eighteenth dynasty*, s. 306.

¹⁰² DONADONI, S., *Egyptský člověk a jeho svět*, s. 266.; VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 262-263.; DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 119-120.; SHAW, I., *Dějiny starověkého Egypta*, s. 125.

došlo podle jejich představy v Héliopoli, což bylo centrum Reova kultu. Tento denní proces byl nejdůležitějším přírodním jevem - vrcholící akt stvoření, tedy první východ slunce.¹⁰³

Mytologie, jež se nám zachovala a vztahuje se ke slunečnímu bohu, je velmi bohatá. Denně podniká slunce plavbu ve své bárce. V denní době pluje po nebeské klenbě a za soumraku přechází přes horizont do podsvětí. Na své pouti ustavičně bojuje s různými démony. Slunce jako hlavní síla nabývalo různých fyzických podob. Jako Re-Atum bylo uctíváno jako stvořitel světa. Jako Cheprer, objevující se v podobě hovnívála, je symbolem obrody a znovuoživení (denního zrození slunce). V podobě Re-Harachteje („*Re na obzoru*“) se stává plným sluncem. Je vlastně takovým vzorem králova života, smrti a vzkříšení.¹⁰⁴

2.5.5 Zlatý Hor / Zlaté jméno

Titul „**Zlatý Hor**, nebo **Zlaté jméno**“¹⁰⁵ poukazuje na královu sokolí podstatu. Skládá se z dvou logogramů: pro zlato *nbw* (nebu) a pro boha Hora. Spojení těchto prvků se obvykle transliteruje *bik-nbw* a čte jako „*biknebu*“.¹⁰⁶

Přesný smysl, význam, ani původ tohoto označení zatím není znám. Je možno hned několika výkladů. Zlato je symbolickým materiálem, ze kterého jsou utvořeni bohové a jejich vyobrazení. Je možné, že šlo o metaforický název Hora, jako boha slunce, což by znamenalo, že se jedná o výklad „*Zlaté slunce*“. Pohřební komory v době Nové říše jsou nazývány „zlaté pokoje“ a to nejenom z toho důvodu, že byly vykládány zlatem, ale protože sloužily panovníkovi na věčnost (tzn.

¹⁰³ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 100-101.

¹⁰⁴ DAVIDOVÁ, R., *Náboženství a magie starověkého Egypta*, s. 100-101.

¹⁰⁵ Hieroglyfický znak boha Hora, tzn. sokol, nad zlatým límcem.

¹⁰⁶ DONADONI, S., *Egyptský člověk a jeho svět*, s. 253.; VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 262-263.

spojení zlata ve smyslu věčnost). Může tedy vyjadřovat přání krále stát se věčným Horem. Podle jiných výkladů, symbolizuje Horovo vítězství nad Sutechem, pánem *nbw.t*, tedy „Zlatého města“ Nubetu (Nubt, řecky Ombos, což je dnešní Kom Ombo) a znamená „nadřazený svým nepřátelům“. Ovšem není jisté, která z těchto hypotéz je správná.¹⁰⁷

První výskyt tohoto symbolu jako formálního je doložen u panovníka 2. dynastie Ninecera. Ovšem jeho zařazení do královské titulatury je přičítáno až zakladateli 4. dynastie, faraonu Snofruovi.¹⁰⁸

---

¹⁰⁷ DONADONI, S., *Egyptský člověk a jeho svět*, s. 253.; VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 262-263.

¹⁰⁸ DONADONI, S., *Egyptský člověk a jeho svět*, s. 253.; VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B., *Encyklopedie starověkého Egypta*, s. 262-263.

3 BABYLONIE

První část je zaměřena na historii a vývoj královského úřadu v oblasti Babylonie a to v období starobabylonského státu. Lehce je zde nastíněn i vývoj ve středobabylonském období, ale z důvodu nedostatku pramenů, se tomuto období věnuji podstatně méně, spíše pouze z historického hlediska. Dále se věnuji královské titulatuře a to opět zejména ve starobabylonském období.

3.1 Starobabylonské období (2003-1594 př. n. l.)

Začátek tohoto období se počítá od zániku 3. dynastie z Uru. V rané fázi tohoto období se na území Mezopotámie vyskytovalo velké množství malých městských států. Ty mezi sebou soupeřily a snažily se stát následovníky zaniklého Urského státu. Máme množství nápisů, které nám dokládají jejich snahu o jeho napodobení a to především formou přejímání královské titulatury. Toto mocenské soupeření se týkalo především dvou největších městských států Isinu a Larsy, dále existovaly menší a méně významné: Babylon, Ešnunna, Kiš, Uruk, ...¹⁰⁹

Již od 3. tisíciletí př. n. l. do Mezopotámie pronikali Amorejci. Ti se stali poměrně početnou skupinou obyvatelstva. Získali značný politický vliv, nejčastěji pracovali jako žoldáci v královské armádě, kde se vypracovali na vysoce postavené důstojnické posty. Po celé toto období zde byly snahy o politickou centralizaci, ovšem obecněji je spíše charakterizováno jako období politické decentralizace.¹¹⁰

---

¹⁰⁹ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 76-78.; PECHA, L., *Starobabylonský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 23-24.

¹¹⁰ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 76-78.; PECHA, L., *Starobabylonský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 23-24.

3.1.1 Isin

Tento městský stát se nacházel ve střední části Babylonie. Jeho území bylo po dlouhou dobu součástí území ovládaného 3. dynastií z Uru. K vyhlášení nezávislosti na urském vladaři došlo za hodnostáře Išbi-Erry. Ten se prohlásil králem a přijal královskou titulaturu. Samostatnost si Isin udržel přibližně po 225 let.¹¹¹

Z vlády Išbi-Erry se nám zachoval pouze jediný královský nápis:

„Bohu Enlilovi, král cizích zemí, jeho král, Išbi-Err[a], mocný král, král (své) země, pro něho vytvořil úžasnou lyru, která/é ... srdce. Věnoval jí [svůj vlastní] život. Jméno této lyry je „Išbi-Erra věří v boha Enlila“.“¹¹²

Za panování králů tzv. dynastie z Isinu zahrnovalo území státu většinu území střední a jižní Babylonie. Z jejich titulatury se dozvídáme, že měli pod kontrolou města jako Uruk, Ur, Nippur a Eridu. Jako příklad je zde uveden nápis panovníka Išme-Dagana, jež vládl v letech 1953-1935 př. n. l.¹¹³:

„Išme-Dagan, zásobovatel Nippuru, věrný (služebník) Uru, ten, který denně slouží v Eridu, en kněz Uruku, král Isinu, král Sumeru a Akkadu, milovaný manžel bohyně Inanny.“¹¹⁴

Úpadek moci tohoto městského státu nastal se vzestupem jeho souseda, tedy Larsy.

---

¹¹¹ PECHA, L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 24-26.; FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*, s. 6.

¹¹² FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*, s. 6-7.

¹¹³ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 169.

¹¹⁴ FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*, s. 27.

3.1.2 Larsa

Ačkoliv Larsa získala nezávislost dříve než Isin, její moc se zpočátku nedostala dále než do blízkého okolí hlavního města. Situace se změnila s nástupem panovníka Gungunuma (1932-1906 př. n. l.¹¹⁵). Za jeho vlády došlo pravděpodobně k dobytí města Ur a později snad i Nippuru. O tato dvě města se v průběhu historie těchto dvou městských států vedly neustálé mocenské střety. V této chvíli pomalu získávají panovníci z Larsy navrch nad panovníky z Isinu. Tato převaha není zpočátku v titulatuře znatelná, je tedy pravděpodobné, že si, i přes utrženou porážku, isinští uchovali svůj vojenský i politický vliv nad dobytým územím. Znatelná změna nastala za panování isinského panovníka Zambiji (1836-1834 př. n. l.¹¹⁶), kdy se už nesetkáváme s žádnými zmínkami o městech v jižní Babylonii, kde ztratili svůj vliv natrvalo a to ve prospěch Larsy. Jejím nejvýznamnějším panovníkem byl Rím-Sín, který ovládal nejenom města jako Ur, Uruk, Nippur, Eridu a Girsu, ale podařilo se mu porazit také samotný Isin:¹¹⁷

„...Já, Rím-Sín, mocný muž, mládí, které naslouchá velké hoře (Enlilovi), pastýř, který nese tribut Nippuru, který dokonale vykonává mše a rituály v Eridu, spolehlivý rolník, zásobovatel Uru, který zbožně uctívá Ebabbara, který se stará o Girsu (a) oblast Lagaše, jehož horlivá modlitba je největší, který dělá Ebabbara velikého, který (dává) neustále obětní dary bohu Lugal-guduovi, který přináší pravidelné obětní dary Eannovi, králi Larsy, králi Sumeru a Akkadu, když bohové An, Enlil, Enki a nejvyšší bohové svěřili Uruk, starověké město, do mých rukou, ...“¹¹⁸

¹¹⁵ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 170.

¹¹⁶ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 170.

¹¹⁷ PECHA, L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 24-40.; NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 76-78.

¹¹⁸ FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*, s. 287.

„...Rím-Sín, mocný muž, král Larsy, Uruku, (a) Isinu, král Sumeru a Akkadu, ...“¹¹⁹

Významným historickým zdrojem se nám stal Královský seznam z Larsy. Rím-Sínovým největším protivníkem se poté stal Babylon v čele s Chammu-rabim, do jehož příchodu byla Larsa nezávislá.¹²⁰

3.1.3 Babylon

Tento městský stát se stal na počátku 2. tisíciletí př. n. l. sídlem dynastie amorejského původu. O prvních panovnících se bohužel nedochovalo mnoho písemných památek. Ovšem tento stát nepředstavoval nijak velkou a vlivnou mocnost, jeho území zahrnovalo pouze jeho blízké okolí. Ke změně došlo nástupem panovníka Chammu-rabiho (1792-1750 př. n. l.¹²¹) na babylonský trůn.¹²²

Tento panovník uzavřel spojení s králem města Mari Zimri-Limem. Jejich společným protivníkem byla kromě Ešnunny i Larsa. V čele Larsy stál, již výše zmiňovaný, Rím-Sín. Oba tyto městské státy byly dobyty a nakonec se Chammu-rabi sám obrátil proti svému dosavadnímu spojenci, tedy Mari, které si také podmanil. Tímto činem se pod jeho nadvládou sjednotila celá jižní Mezopotámie.

Jeho následník Samsu-iluna však brzy po svém nástupu na trůn musel čelit vzpourám v jižní Babylonii, kde povstala centra jako Larsa a Ur. Od tohoto panovníka započal pomalý úpadek babylonské moci. Což

---

¹¹⁹ Královský nápis Rím-Sína datovaný do období dobytí Isinu, který pojednává o stavbě chrámu bohyni Amagule, manželce boha Nergala.; FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*, s. 298-299.

¹²⁰ FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*, s. 107.

¹²¹ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 170.

¹²² PECHA, L., *Starobabylonský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 24-52.; NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 76-87.

bylo pravděpodobně způsobeno nárůstem a zlepšením ekonomické situace, což však vedlo k oslabení vojenské síly země. Obchodníci raději zaplatili tribut nepříteli, než aby riskovali vysoké ztráty v případě válečného konfliktu. Starobabylonská říše definitivně zanikla roku 1594 př. n. l.¹²³, kdy bylo hlavní město dobyt chetitským panovníkem Muršilišem I.¹²⁴

3.2 Středobabylonské období

Již ke konci starobabylonského období pronikali na území Mezopotámie Kassité. Ti pravděpodobně přišli na toto území z pohoří Zagros ze západního Iránu. Zpočátku byli najímání jako žoldáci, popřípadě jako sezónní zemědělství pracovníci. Situace se změnila v 16. století př. n. l., kdy se chopili moci a obsadili babylonský trůn.¹²⁵

O prvních panovnících této kassitské dynastie toho bohužel není moc známo. Babylonští historici sice zaznamenávali jména těchto králů do královského seznamu, bohužel se nám tento seznam nedochoval v dobrém stavu a spousta jmen nám zůstává neznámá. Seznam přiřazuje této dynastii vládu po dobu 576 let a 9 měsíců.¹²⁶ Vládli tedy přibližně 1782-1207 př. n. l.¹²⁷ Během této doby se asimilovali, přijali místní kulturu, zvyky i náboženské představy. Nedařilo se jim však tak dobře jako jejich předchůdcům. Zachovala se nám jména prvních šesti panovníků, ale bohužel podrobnější informace z dob jejich vlády nemáme. První panovník, z jehož vlády máme nápisy, se jmenoval Agum-Kakrime¹²⁸, ačkoliv zda byl synem a nástupcem, nám známého,

---

¹²³ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 87.

¹²⁴ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 83-97.; ROGERS, R., W., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 98.

¹²⁵ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 97-105.

¹²⁶ ROGERS, R., W., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 98.

¹²⁷ ROGERS, R., W., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 98.

¹²⁸ Více o tomto panovníkovi ROGERS, R., W., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 98-99.

šestého panovníka je nejistý. Víme však díky jeho nápisu¹²⁹, že ovládal poměrně velké území. Dalším známým panovníkem je Karaindaš (kolem 1415 př. n. l.¹³⁰). Tomu se podařilo navázat kontakty s Asýrií a i jeho následovníci pokračovali v udržování a navazování mezinárodních styků (nejenom s Asýrií, ale i s Egyptem,...).¹³¹

Během 14. - 13. století př. n. l. však už pod jejich správu spadalo území jižní Mezopotámie. Kolem roku 1224 př. n. l. se podařilo asyrskému vladaři Tukultí-Ninurtovi dobýt Babylon (ukradl sochu boha Marduka a spolu s ní i chrámový poklad, rozbořil městské hradby, zabil obyvatele) a na několik let ho ovládnout. Asi po sedmi letech se vlády chopili opět kassitští vládcové, kterým se podařilo získat sochu Marduka zpět – dobyli Asýrii. Ta se ale brzy vzpamatovala a získala území zpět, a dobyla Babylon.¹³²

3.3 Panovník

Stát byl prakticky absolutní monarchií, v jejímž čele stál panovník. Ten v jedné osobě zastával moc zákonodárnou, výkonnou i soudní. To ovšem neznamena, že jeho moc byla neomezená a ničím neregulovaná. Nemáme žádné doklady o nějakých předpisech, které by panovníkovi ukládaly, jak se má chovat, co smí a nesmí dělat. Je však jisté, že nějaké směrnice, ať už v psané (nám nedochované) či ústní podobě, existovaly.¹³³

Nemáme žádné doklady o existenci jakéhokoliv králova poradního sboru, ovšem nelze tvrdit, že zde žádní poradci nepůsobili. Tuto funkci

---

¹²⁹ Viz kapitola 3.4 Titulatura

¹³⁰ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 172.

¹³¹ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 97-105.; ROGERS, R., W., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 98-108.

¹³² NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 97-105.

¹³³ PECHA, L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 195-196.

zastával pravděpodobně (neoficiálně) královský dvůr, tedy jeho vysocí hodnostáři, popřípadě jeho rodina.¹³⁴

Kněží se v této době těšili veliké úctě. Díky jejich úřadu disponovala kněžská vrstva značným bohatstvím, ovšem není nám známo, že by se jakkoliv přímo podílela na utváření domácí, či zahraniční politiky. Není ovšem vyloučeno, že někteří její vysoce postavení představitelé nevyužívali svých osobních kontaktů a nějakým způsobem nezasahovali do okolního dění.¹³⁵

3.3.1 Panovník a jeho vztah s bohy – královská ideologie (ve starobabylonském období)

Královská moc je vždy božského původu, tzn., že král byl vždy do tohoto úřadu dosazen nějakým božstvem. Nejčastěji to bývají An, Enlil, Marduk nebo Šamaš. Královský úřad nebyl dědičný, tedy zde neexistovala žádná ustálená forma královské dynastie. Každý panovník si musel svůj post nějakým způsobem zasloužit a dokázat své schopnosti, tedy prokázat, že na jeho straně stojí patřiční bohové.¹³⁶

Pokud tedy panovník pocházel z královské rodiny, nijak ho to nelegitimizovalo k vládě. Vždy bylo nutné božského posvěcení jeho nástupu do této funkce. Nástupnictví bylo v očích Babylóňanů chápáno pouze jako tradice, jež je pouhým lidským výtvozem. Vždyť podle nich království sestoupilo z nebes a tak tedy pouze bohové mají právo rozhodnout o tom, kdo nastoupí na trůn. Tímto tedy na trůn mohl nastoupit i člověk prostého původu, tedy v případě, že si ho bohové vybrali.¹³⁷

---

¹³⁴ PECHA., L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 195-196.

¹³⁵ PECHA., L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 196-197.

¹³⁶ PECHA., L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 207-209.

¹³⁷ PECHA., L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 207-209.

Pokud tedy měl člověk ambice, aby se stal králem, musel splňovat určité předpoklady. Na prvním místě musel být pokorným a oddaným služebníkem bohů (právě oni ho dosazují do funkce). S tím samozřejmě souvisí další povinnost – musí jim budovat svatostánky, chrámy (popřípadě je rekonstruovat) a zasvěcovat jim různé kultovní předměty (sochy králů a ochranných božstev, podstavce, zbraně,...). Král je také garantem spravedlnosti a řádu, má tedy zamezit chaosu a bezpráví. Dále má zajistit zemi, které vládne, blahobyt. No a samozřejmě musí být dobrým válečníkem, aby dokázal svou zemi ochránit proti nepřátelům.¹³⁸

Ať už králové vykonali cokoliv, vždy jednali „*na (vznešený, velký) příkaz bohů*“¹³⁹. Král se od obyčejného člověka odlišuje svou existencí: „*je jakýmsi přesahem bohů ze sféry transcendentní do sféry pozemské. Je jakousi rukou, která v hmotném světě vykonává boží vůli, zatímco mozek, který tuto činnost řídí, se nachází mimo dosah smrtelníků.*“¹⁴⁰.

Velmi důležitou pozici u babylonských králů zastával bůh Marduk. Ten byl původně bohem města Babylonu¹⁴¹, ale s jeho vzrůstající politickou mocí, se stal bohem celé Babylonie. Stal se tehdy bohem, který mohl ustanovit nového krále. Marduk nebyl, podle mezopotamských představ, pouze patronem města, ale jeho skutečným vladařem.¹⁴²

3.3.2 Soudní a zákonodárna moc (ve starobabylonském období)

Jednou z nejdůležitějších povinností krále bylo správně rozhodovat v různých sporech. Král je garantem spravedlnosti a řádu, z tohoto

---

¹³⁸ PECHA., L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 199-205.

¹³⁹ PECHA., L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 204.

¹⁴⁰ PECHA., L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 209.

¹⁴¹ Nachází se zde i jeho hlavní svatostánek, tedy chrám Esagila, se zikkuratem (NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 211.)

¹⁴² NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 211.; ROGERS, R., W., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 98-100.

důvodu je právu a soudnictví věnován velký prostor v nalezených nápisech. Z této doby se nám zachovalo hned několik zákoníků a také různé edikty. Tyto listiny mohl vydat pouze panovník, jelikož právě jemu náležela všechna zákonodárná moc. Nejdůležitějšími zákoníky jsou Lipit-Ishtarův a asi nejznámější - Chammu-rabiho zákoník. Chammu-rabiho zákoník sestává ze tří částí: prologu, vlastního zákoníku a epilogu.¹⁴³ Prolog sestává z pěti sloupců textu, které jsou zaměřeny na královo napojení na bohy, tedy jak mu přidělili královský úřad, následuje výčet jednotlivých božstev, jejich měst a chrámů, kterým zajišťuje podporu a obětní dary. Sebe zde prezentuje jako spravedlivého krále, ochraňujícího svůj lid. Dále také tresty a kletby, jež postihnou toho, kdo nebude dbát nebo změní práva uvnitř napsaná. V samotném zákoníku jsou vypsány jednotlivé zákony. Jsou rozděleny do jednotlivých paragrafů: soudní řízení (falešné svědectví, soudy), trestné činy na majetku (odcizení zboží, zvířat, otroků (i útěk),...), nemovitý majetek, finanční vypořádání, ženy - manželství - rodinný majetek - dědictví, přepadení, honoráře a povinnosti, zemědělství, ceny pronájmů, otroci. V epilogu se král opakovaně nazývá „králem Spravedlnosti“.¹⁴⁴

Co se týče královských ediktů, neměly normativní charakter. Byly to jakési jednorázové vyhlášky, jež povětšinou oznamovaly zrušení různých plateb, či nedoplatků vůči státu. Nerušily platební povinnost, pouze smazaly zadluženost a začínalo se s tzv. „čistým štítem“. Většinou byly vydávány nově nastoupivšími panovníky do úřady, ale nejedná se o pravidlo (setkáváme se i s edikty vydávanými opakovaně v průběhu panovníkovy vlády).¹⁴⁵

Král zastával post nejvyššího soudce.

---

¹⁴³ PECHA., L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 209.

¹⁴⁴ VAN DE MIEROOP, M., *King Hammurabi of Babylon. A biography*, s. 122-133.

¹⁴⁵ PECHA., L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 209-217.

3.4 Titulatura:

Je téměř nemožné určit objektivní hranici, která by bezpečně vymezila rozdíl mezi královským titulem a královským epitetem. Podle slovníku zní definice titulu takto: „*charakteristické a popisné jméno nebo označení něčeho, jako, titul...držitele úřadu*“¹⁴⁶. A epiteta takto: „*adjektivní slovo nebo fráze používané k označení nějaké kvality, dobré nebo špatné, osoby nebo věci, titulu nebo označení*“¹⁴⁷.

V této oblasti se nesetkáváme s obdobou ustálené královské titulatury, jako tomu bylo v Egyptě. Jedná se spíše o několik možných podob pojmenování, která panovník mohl a nemusel ve své tituluře použít. Jedná se tu také o různá epiteta, která poukazují na důležité schopnosti a vlastnosti panovníka, na jeho intelekt a moc.

Důležitou součástí titulatury bývají odkazy na jednotlivá božstva, která jej dosadila do funkce, poskytují mu rady a drží nad ním ochrannou ruku. Dále se v tituluře vyskytují tituly odkazující na území, nad kterými panovník uskutečňuje svou moc. Nejčastěji to bývají jména jednotlivých měst, která v té době zastávala nějakou významnou úlohu (ať už náboženskou, politickou, či ekonomickou). Popřípadě jsou uváděny obecné územní oblasti (př. král Sumeru a Akkadu, král 4 světových stran...).¹⁴⁸

Babylonští králové, jak již bylo zmíněno výše, převzali svoji titulaturu od panovníků z předešlého období, tedy od králů 3. dynastie z Uru.

---

¹⁴⁶ HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 129.

¹⁴⁷ HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 129.

¹⁴⁸ PECHA., L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 205-206.

Nejúplnější podoba královské titulatury se vyskytuje především u panovníka Chammu-rabiho (níže ukázka jeho titulatury¹⁴⁹):

„Chammu-rabi, mocný král, král Babylonu, král čtyř světových stran, stavitel země, král, jehož skutky jsou milé Šamašovi a Mardukovi, (jsem) já. Vrchol hradby sipparské z hlíny jako velkou horu jsem vyvýšil. Rákosím jsem ji obehnal, Eufrat (až) k Sipparu jsem vykopal, hráz míru jsem založil. Chammu-rabi, stavitel země, král, jehož skutky jsou milé Šamašovi a Mardukovi, (jsem) já. Sippar a Babylon, pokojná sídla, navěky jsem osídlil. Chammu-rabi, oblíbenec Šamašův, miláček Mardukův, (jsem) já, který pro Šamaše, svého pána, velkolepě zbudoval to, co od pradávných časů (ještě) žádný král mezi králi nepostavil.“¹⁵⁰

Ačkoliv kassitští vládci pokračovali v starobabylonské tradici, první titulatura, která se našla, pochází od panovníka Agum-kakrimeho. Jeho nástup a původ zůstává nejasný, ale ve své titulatuře píše toto:

„Kráľ Kassitů a Akkadu¹⁵¹, král široké země Babylonu, ten, který osídlil zemi Ešnunnskou, obydlenou lidmi, král Paganu a Almanu, král země Gutejců, barbarů, král, který si podrobil čtyři světové strany, oblíbenec velkých bohů, jsem já.“¹⁵²

Na začátku tohoto nápisu vzdává, po starobabylonském vzoru, hold bohům, kteří ho dosadili do funkce. Již na první pohled je (v citované pasáži) znatelné, že tituly nenásledují zavedeného starobabylonského

---

¹⁴⁹ FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*, s. 348-349. Ukázka přepisu této pasáže – viz příloha č. 7

¹⁵⁰ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Základy starobabylonštiny*, s. 303.

¹⁵¹ Také možno přeložit jako „král lidu kassitského a akkadského/babylonského“, „král Kasshu a Akkadu“ (podle: OSHIMA, T., *Another Attempt at Two Kassite Royal Inscriptions: The Agum-Kakrime Inscription and the Inscription of Kurigalzu the Son of Kadashmanharbe*, s. 242.; ROGERS, R., W., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 98.)

¹⁵² OSHIMA, T., *Another Attempt at Two Kassite Royal Inscriptions: The Agum-Kakrime Inscription and the Inscription of Kurigalzu the Son of Kadashmanharbe*, s. 242.

řádu. Uspořádání počátečních titulů je zapsáno jiným stylem než u jejich předchůdců. Nejvíce rozdílné jsou však tituly „král Paganu a Almanu“, „král země Gutejců“, ty nebyly používány vůbec a pokud byly, vyskytly by se v jiné podobě (přibližně asi takto: „*král králů Paganu, Almanu a země Gutejců*“¹⁵³). To je pravděpodobně důkazem, že první králové této dynastie si zpočátku ještě plně neosvojili zvyky podmaněné země. Další kassitský panovník, jehož nápis se nám zachoval, je Karaindaš. Ten již v nalezeném nápisu uvádí toto: „*Nanovi, bohyni E-anny, jeho paní, postavil Karaindaš, mocný král, král Babylonu, král Sumeru a Akkadu, král země Kassitů, král země Karduniaš, chrám v E-anně.*“¹⁵⁴. Na prvním místě uvádí typické starobabylonské tituly („*mocný král*“, „*král Babylonu*“, „*král Sumeru a Akkadu*“) a až na konci titulatury se nacházejí dva kassitské tituly.¹⁵⁵

3.4.1 en / bélum

Babylonští panovníci ve sledovaném období používali tento titul velmi často a to v souvislosti s městem Ur. Symbol označující tento titul se objevuje už v nejstarších klínopisných textech. Prvotním významem tohoto znaku nebyl titul krále, ale spíše označoval povolání. Jednalo se o označení kněžské profese – tedy konkrétně nejvyššího kněze určitého božstva. V textech se vyskytuje jako „*en Kullab*“¹⁵⁶ a je tedy spojen s městem Uruk.¹⁵⁷

---

¹⁵³ ROGERS, R., W., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 98.

¹⁵⁴ ROGERS, R., W., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 101.

¹⁵⁵ ROGERS, R., W., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 101.

¹⁵⁶ Kullab byl částí Uruku. HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 3.

¹⁵⁷ HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 3-10.

Prvním, kdo tento titul použil v politickém rámci, byl panovník En-šakušanna (2434-2403 př. n. l.¹⁵⁸). V jednom z nápisů se označuje jako „*en ki-en-gi lugal kalam-ma*¹⁵⁹“, což v překladu znamená: „*pán/kněz en Sumeru a král země*“.¹⁶⁰

Výraz *en* se stal ekvivalentem výrazu *lugal*¹⁶¹ spojeného s geografickým místem, specificky s Urukem. Dále také téměř identickým ekvivalentem titulu *ensi*¹⁶².¹⁶³

Tento titul získal popularitu u některých panovníků z Isinu, a to u: Išme-Dagana, Lipit-Ištara, Ur-Ninurty, Búr-Sína a Enlil-bany. Ovšem pánem Uruku byl pouze první z vyjmenovaných panovníků. Krátce po jeho smrti byl Uruk ovládnut panovníkem z Larsy, Gungunumem. Což znamená, že tento titul již nevyjadřoval nadvládu nad tímto městem, ale stal se spíše jakýmsi honosným epitetem v jejich titulatuře. Je ovšem tak možné, že si zde tito panovníci stále zachovávali určitý politický a vojenský vliv.¹⁶⁴

Jako příklad je zde uveden nápis panovníka Lipit-Ištara:

„Lipit-Ištar, skromný pastýř Nippuru, pravý pastýř Uru, neustálý (zásobovatel) Eridu, kněz en vhodný pro Uruk, král Isinu, král země

---

¹⁵⁸ Sumerský panovník (PROSECKÝ, J. a kol., *Encyklopedie starověkého Předního východu*, s. 437.).

¹⁵⁹ HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 4.

¹⁶⁰ HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 3-10.

¹⁶¹ Viz kapitola 3.4.2 *lugal* /šarrum

¹⁶² Viz kapitola 3.4.6 *ensi* / iššakum

¹⁶³ HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 3-10, 122.; NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 190.

¹⁶⁴ HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 3-10.; PECHA, L., *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*, s. 26-30.

*Sumeru a Akkadu, oblíbenec bohyně Innany, král, který ustanovil spravedlnost v zemi Sumeru a Akkadu.*¹⁶⁵

U dalších panovníků z Isinu se již tento titul neobjevuje (pouze v podobě *lugal*), ale je znovu použit babylonským králem Chammu-rabim a to v jeho podobě akkadské podobě *bélum* (jmenuje se „*pánem, který obnovil Uruk k životu*“¹⁶⁶).

3.4.2 *lugal / šarrum*

Tento titul se stal obecně nejrozšířenějším a nejdéle používaným královským titulem. V nejstarších dobách (přibližně 3500-3000 př. n. l.¹⁶⁷) byl tímto titulem označován muž ze střední vrstvy společnosti, který byl vybrán určitou věkovou skupinou mužů, aby vystupoval jako jejich mluvčí. Později se vypracoval na vyšší pozici, kde se staral o výběr daní, obchod s dobyt看kem a potravinami.¹⁶⁸ Od raně dynastického období označuje světského vladaře, plnícího především vůdčí politickou a vojenskou úlohu v rámci určitého území.¹⁶⁹

Tento titul vznikl spojením sumerských znaků *lu₂* + *gal*. Znak *lu₂* je překládán jako „(dospělý ženatý) muž/člověk“ a *gal* znamená „veliký“. ¹⁷⁰ Akkadský překlad slova *šarrum* vyjadřuje „krále“. ¹⁷¹

---

¹⁶⁵ FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*, s. 48.

¹⁶⁶ HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 8.

¹⁶⁷ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 35.

¹⁶⁸ CHARVÁT, P., *On people, signs and states. Spotlights on Sumerian society, c 3500-2500 BC*, s. 41-76.

¹⁶⁹ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 208.

¹⁷⁰ CHARVÁT, P., *On people, signs and states. Spotlights on Sumerian society, c 3500-2500 BC*, s. 76.

¹⁷¹ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 35.; HALLO, W., *Origins. The ancient Near Eastern background of some modern western institutions*, s. 188-195.

Podoby tohoto titulu se vyskytují opravdu ve velikém množství. Pojí se totiž s různými geografickými názvy, které mají čistě lokální význam, byly používány pouze jednou dynastií, nebo v jednom městě. Titul *lugal* je od svého počátku pravděpodobně úzce spojen s městem Ur (podobně jako *en* s Urukem).¹⁷²

3.4.3 *lugal Urima / šar Urim*

Výše byl vysvětlen význam slova *lugal*. V kombinaci s geografickým názvem města Ur vznikne slovní spojení v překladu znamenající „král Uru“. Titul byl používán jak panovníky sídlícími v tomto městě, tak i panovníky, jež v tomto městě nesídlili, ale podařilo se jim ho nějakým způsobem to ovládnout.

V době 3. dynastie z Uru se začal tento titul objevovat v akkadské podobě a to jako „*lugal šeš.ab^{ki}*“, „*lugal šeš.ab^{ki}.ma*“ a „*šar šeš.ab^{ki}*“.¹⁷³ O jeho velikém významu vypovídá to, že byl používán i v případě, že byly ostatní tituly vynechány.

Titul nosili i panovníci z Isinu. Prvním z nich byl král Šu-ilíšu, který pokračoval ve výstavbě Uru. Na jednom z jeho nápisů (na kamenném pilíři) je titulován takto: „*Bohu Nannovi, nejvyššímu z Anunnaků/bohů Anunna, jeho pán, Šu-ilíšu, mocný muž, král Uru, ...*“¹⁷⁴. Dalšími panovníky používajícími tento titul byli jeho následovníci a to až do vlády Lipit- Ištara, jehož současníkem byl, již několikrát zmiňovaný, Gungunum. Ten se zmocnil Uru a titul přešel na něho a jeho nástupce („*Bohu Daganovi, pánu největších bohů, její bůh, pro život Gungunuma,*

---

¹⁷² HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 10-12.

¹⁷³ HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 16.

¹⁷⁴ FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*, s. 16.

mocného muže, krále Uru, En-ana-tuma¹⁷⁵, en kněžka milovaná bohem Nannou v Uru, dcera Išme-Dagana, krále země Sumeru a Akkadu.“¹⁷⁶).¹⁷⁷

Titul se těšil veliké oblibě a byl vysoce ceněn, což pravděpodobně vychází z prestiže, kterou mu zanechali panovníci 3. dynastie z Uru. Existuje předpoklad, že titul „král Isinu a Larsy“ byl zneužit nositeli titulu „král Uru“. Jisté však je, že Ur musel ztratit svoji někdejší prestiž, jelikož ho babylonští panovníci, kteří taktéž rádi přejímali staré tituly, nepoužívali.¹⁷⁸

3.4.4 *lugal kalama (lugal mada) / šar mátim*

Tento titul je překládán jako „král země“¹⁷⁹, lze se však setkat i s jeho výkladem jako „král světa“¹⁸⁰, čímž se myslí území od Perského zálivu po Středozevní moře. Poprvé byl použit v titulatuře krále En-šakušanny. Za panovníka Lugalzagesiho (2340-2316 př. n. l.¹⁸¹), který byl vládcem Sumeru a jako prvním se mu podařilo sjednotit území jižní Mezopotámie. Hlavním městem si zvolil město Uruk a právě v této

---

¹⁷⁵ Jak je zřejmé z nápisu, En-ana-tuma, byla dcerou isinského panovníka Išme-dagana, který ji ještě za své nadvlády v Uru, dosadil do pozice kněžky. Po dobytí města larským panovníkem pokračovala ve vykonávání své funkce a přijala Gungunuma jako krále Uru (FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4. The Royal Inscriptions of Mesopotamia*, s. 114.)

¹⁷⁶ FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*, s. 115.

¹⁷⁷ HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 16-18.

¹⁷⁸ HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 16-18.

¹⁷⁹ HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 18-20.

¹⁸⁰ CLAY, T.A., *Amurru, the Home of the Northern Semites*, s.192.

¹⁸¹ PROSECKÝ, J., a kol., *Encyklopedie starověkého Předního východu*, s. 215.

souvislosti se nám objevuje i titul „*král země*“¹⁸², který tedy zřejmě vyjadřuje nadvládu nad územím celé jižní Mezopotámie.¹⁸³

Oblíbeným byl v období prvních králů z Isinu (Išbi-Errou a Lipit-Ištarem). Objevuje se zejména v hymnech, které jim byly věnovány. Vzniká zde však otázka, jak panovníci rozlišovali mezi tituly *lugal Urima* a *lugal kalama/mada*, jelikož to právě u panovníka Lipit-Ištara to nebylo zcela jasné. Poté co Gungunum získal Ur, nemohl si nadále Lipit-Ištar nárokovat tento titul, a proto ho nahradil obecnějším titulem „*král země*“, ten vyjadřoval vládu nad celým Sumerem a „*král Uru*“ vyjadřoval výsadní postavení krále držícího a ovládajícího Ur samotný.¹⁸⁴

3.4.5 *lugal kiš / šar kiš*

Tento titul je obdobného významu jako „*lugal urima*“ a překládá se jako „*král Kiše*“. První panovník, u kterého se tento titul objevil, byl Mesalim (kolem 2550 př. n. l.¹⁸⁵). Z dokumentů, jež se zachovaly z jeho vlády, můžeme soudit, že znamenal suverenitu nejen nad samotným městem Kiš a jejím okolím, ale nad celým Sumerem. Od té doby byli jeho nositelé vnímáni jako velmi mocní a často ho používali více, než titul města, ve kterém sami sídlili (Kiš tedy nebyla jejich sídelním městem, ale pouze součástí jimi ovládaného území).

Titul používali babylonští panovníci Samsu-iluna a Ammi-ditana. Jako příklad je zde uveden nápis Samsu-iluny z 22. roku jeho vlády, který byl nalezen v Kiši:¹⁸⁶

---

¹⁸² V kombinaci jako „*lugal Uruga lugal kalamma*“ (HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 5.)

¹⁸³ PROSECKÝ, J., a kol., *Encyklopedie starověkého Předního východu*, s. 215.

¹⁸⁴ HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 18-20.

¹⁸⁵ PROSECKÝ, J., a kol., *Encyklopedie starověkého Předního východu*, s. 284.

¹⁸⁶ FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*, s. 383.

„Samsu-iluna, mocný král, král Babylonu, král Kiše (*lugal - kiš. KI-a*), král čtyř světových stran, ...“¹⁸⁷

Vyskytuje se i v titulatuře ze středobabylonského období a to u panovníka Marduk-apla-iddiny I.

3.4.6 *ensi / iššakkum*¹⁸⁸

Sumerské a raně akkadské čtení tohoto titulu je *PA.TE.SI*, nebo *PA.SI* (v *textech z Uru*), popřípadě *GAR.PA.TE.SI* (v *textech z Fáry a Adabu*). Původně se jednalo o označení různě postavených úředníků na královském dvoře. Později se pravidelně objevuje s geografickými jmény, ale stále se považuje za jakýsi politický nebo náboženský titul (v raně dynastickém období ho nosil nejvyšší chrámový správce). Byl nošen zároveň nejvyšším představitelem městského státu.¹⁸⁹

Nabyl podobného významu jako titul *en*. Rozdíl mezi těmito dvěma tituly není jasný, je tu však jistý předpoklad, že zatímco *en* klade spíše důraz na kultovní oblast, *ensi* na oblast hospodářskou. Ve druhé polovině 3. tisíciletí začal být tento titul používán panovníky z Lagaše a to jako královský. V této době¹⁹⁰ byl *ensi* titul panovníka, nebo guvernéra mnoha dalších měst Sumeru a Akkadu, zjednodušeně tedy vyjadřoval hlavu města a jeho závislých teritorií, aniž by záleželo na tom, komu bylo město dále podřízeno (př. králům 3. dynastie z Uru,...).¹⁹¹

---

¹⁸⁷ FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4. The Royal Inscriptions of Mesopotamia*, s. 384.

¹⁸⁸ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 191.

¹⁸⁹ HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 34-48.

¹⁹⁰ od pozdně sargonského období, za vlády 3. dynastie z Uru a raného starobabylonského období (HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 34-48.)

¹⁹¹ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 191.; HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 34-48.

Použití tohoto titulu je doloženo u dvou panovníků z Larsy a to u Varad-Sína a Sillí-Adada. Jako ukázka je zde uveden nápis z vlády posledně jmenovaného panovníka:¹⁹²

*„Bohu Nannovi, svému pánu, Sillí-Adad, zásobovatel Nippuru, guvernér (ensi) Uru, Larsy, Lagaše a zemí Kutally, ...“*¹⁹³

V oblibě byl i u asyrských panovníků 2. a 1. tisíciletí př. n. l. a to v podobě *išši'ak Aššur*, tedy „*Aššurův místodržící*“.¹⁹⁴

3.4.7 *lugal an-ub-da lí-mmu / šar ki-ib-ra-tim ar-ba-im*¹⁹⁵

Titul se nám zachoval ve dvou podobách a to v sumerské a akkadské verzi. Je překládán jako „*král čtyř světových stran*“¹⁹⁶. V přepisu podle W. Halloa na nápisech akkadského vládce Narám-Sína (2259-2223 př. n. l.), se objevuje v této formě v sumerštině: „*Na-ra-am-^dEN.ZU / lugal / A-ga-de^{KI} / lugal / an-ub¹⁹⁷ limmu-ba¹⁹⁸ / Uru-na-ug₅-ga / sanga / ^dEn-lil / arad₂-zu* „.¹⁹⁹ A v této podobě v akkadské: „*LUGAL / ki-ib-ra-tim²⁰⁰ / ar-ba-im²⁰¹*“.²⁰²

¹⁹² HALLO, W., *Early Mesopotamian royal titles: A philologic and Historical Analysis*, s. 34-48, 152.

¹⁹³ FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4. The Royal Inscriptions of Mesopotamia*, s. 200.

¹⁹⁴ Viz kapitola 4.4.1.1 ensi / išši'ak Aššur

¹⁹⁵ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Základy starobabylonštiny*, s. 298-303.;

FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4. The Royal Inscriptions of Mesopotamia*, s. 348-349.

¹⁹⁶ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Základy starobabylonštiny*, s. 303.

¹⁹⁷ Tzn. (v angl) upper corners and sites.

¹⁹⁸ Tzn. číslovka 4.

¹⁹⁹ HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 49.

²⁰⁰ Tzn. (v angl.) edges.

²⁰¹ Tzn. číslovka 4.

²⁰² HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 50.

Použití tohoto titulu, u panovníků z Isinu, je nám známo pouze od Išme-Dagana: „*Išme-Dagan, mocný muž, král Isinu, král čtyř světových stran,...*“²⁰³. Titul se stal součástí titulatury panovníka Chammu-rabiho (příklad použití tohoto titulu uveden již výše²⁰⁴). Velmi zajímavou skutečností je to, že ho používal bok po boku společně s titulem „*král Sumeru a Akkadu*“²⁰⁵, což je úkaz neznámý z předešlých období. Používal také jím vylepšenou podobu „*král, který způsobil, aby byly čtyři strany poslušné*“²⁰⁶. Tito tituly byly používány i jeho následovníky.²⁰⁷

Ve středobabylonské období byl titul také používán a to například panovníkem Kurigalzou I.

3.4.8 Dingir / ilum

V transkripci se tento znak přepisuje jako index ^{dingir}, můžeme ho nalézt i ve zkrácené podobě ^d. Patří mezi polyvalentí (tj. mnohoznačné) znaky. Může nabývat různého významu, je tedy důležité znát kontext. Foneticky značí slabiku *an*, dále představuje tři logogramy: slovo *ilum* / *dingir* je výrazem pro označení boha, slovo *Anum* (jméno nebeského boha), slovo *šamú* („*nebe*“) a také je determinačním znakem pro jména bohů. V královské titulatuře je *dingir/ilum* následován genitivem nebo přivlastňovacím zájmenem.²⁰⁸

Byl obvykle psán před jména bohů (nebo kultických předmětů, také před fenomény jako řeky, oheň, démoni, plodná síla,...Tyto jevy stojí

---

²⁰³ FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4. The Royal Inscriptions of Mesopotamia*, s. 32.

²⁰⁴ Viz kapitola 3.4 Titulatura

²⁰⁵ Viz kapitola 3.4.10 Iugal ki-engi ki-uri

²⁰⁶ HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 55.

²⁰⁷ HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 49-56.

²⁰⁸ Podle: <http://www.ancientscripts.com/akkadian.html>, (online), (citováno dne 23. 4. 2013).; JEROVÁ, L., *Panovník a jeho titulatura ve starověké Mezopotámii a Egyptě*, str. 26.

potom mimo lidské bytí). V tomto případě se tento znak používá při deifikaci panovníka. Zbožštěný panovník není bohem obecně, ale má specifický vztah k zemi, která je mu svěřena. Od osoby-boha pochází všechny úspěchy, ať už politické či válečné. Nesmíme tedy chápat panovníka-boha (zbožštěného krále) ve smyslu smrtelník-nesmrtelný, ale jako dokonalou osobu, která v zemi řídí vše a vše také může (podle T. Jacobsena, jako génia země).²⁰⁹

Prvním panovníkem, který použil tento determinativ, byl Narám-Sín. Co se týče dynastie z Isinu, tak všichni její panovníci (počínaje Išbi-Errou) se nechali zbožštit, což dokládají nálezy na všech jejich dochovaných nápisech a datovacích formulích. Dále se vyskytuje i u čtyř panovníků z Larsy.

3.4.9 *Nita kala-ga / dannum*

Akkadské slovo *dannum* se do češtiny překládá jako „mocný, silný, pevný“.²¹⁰ V sumerské podobě je tvořen slovy *nitah/nita*, což je znak pro „penis, mužnost, maskulinitu“. A slovem *kalag/kala*, což znamená „moc, být mocný, síla, legitimita“.²¹¹ Všeobecně se překládá jako „mocný muž“^{212 213}.

---

²⁰⁹ VITO, R. A., *Studies in third millenium Sumerian and Akkadian personal names. The Designation and Conception of the Personal God*, s. 99.; CHARVÁT, P., PECHA, L., ŠAŠKOVÁ, K., *Shepherds of the Black-headed people – The royal office vis-a-vis godhead in ancient Mesopotamia*, s. 77.; JEROVÁ, L., *Panovník a jeho titulatura ve starověké Mezopotámii a Egyptě*, str. 27.

²¹⁰ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Základy starobabylonštiny*, s. 323.

²¹¹ JEROVÁ, L., *Panovník a jeho titulatura ve starověké Mezopotámii a Egyptě*, str. 27.

²¹² Podle Halloa je zde možnost, že sumerská a akkadská podoba tohoto titulu, nejsou jednotného významu. Zde překládá titul *nita kalaga* jako angl. „mighty one“ (HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 125-126.). Lze se také setkat s překladem angl. „virile bull“.

²¹³ Hallo, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 65-76.; NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Základy starobabylonštiny*, s. 299-303.

Byl používán některými z prvních panovníků z Isinu²¹⁴, ovšem ti se tohoto titulu vzdali ve prospěch Gungunuma a jeho následovníků (spolu s titulem *lugal Urima*). Titul byl některými panovníky nahrazen titulem *lugal kalaga*, např. u Chammu-rabiho²¹⁵, ovšem on i jeho nástupci ho používali v obou verzích.²¹⁶

3.4.10 Lugal Ki-engi Ki-uri / šar mát Šumerin u Akkadim

Český překlad tohoto titulu zní „král Sumeru a Akkadu“. Poprvé se vyskytuje téměř ve všech nápisech urského panovníka Ur-Nammua (2111-2095 př. n. l.)²¹⁷. V jeho titulatuře měl ustálenou pozici, zapisoval se vždy jako třetí v pořadí (v podobě: „mocný muž“ – „král Uru“ – „král Sumeru a Akkadu“)²¹⁸. Jeho následovník Šulgi, však tento titul (asi v 29. roce vlády) nahradil, v té době asi prestižnějším „král čtyř světových stran“.²¹⁹

Pravděpodobně velkou roli u nositelů tohoto titulu hrálo město Nippur²²⁰ a to zejména u panovníků z Isinu a Larsy. O mocenském zápolení těchto dvou městských států již bylo řečeno dost v úvodu. Tento boj se odrazil ve výskytu tohoto titulu v jejich titulatuře. Jeho použití u panovníků z Isinu nám dokazují četné nápisy, počínaje od Išme-Dagana a konče králem Damik-Ilíšuem. Téměř u všech těchto panovníků je doložena držba (alespoň po určitou dobu jejich vlády) Nippuru. U nich se dokonce vyskytuje jako samostatný prvek. Město ztratili hned několikrát a

---

²¹⁴ Ukázka nápisu panovníka Rím-Sína kapitola 3.1.2 Larsa.

²¹⁵ Viz ukázka kapitola 3.4 Titulatura

²¹⁶ HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 125-126..

²¹⁷ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 169.

²¹⁸ HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 77.

²¹⁹ HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 77-88.

²²⁰ Ovšem názory vědců se liší. Více o tomto tématu: Hallo, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 77-88.

to ve prospěch panovníků z Larsy, kteří si spolu s ním, nárokovali i tento titul (Gungunum, Sumu-El, Sín-iddinam, Warad-Sín a Rím-Sín).²²¹

„Já, Sín-iddinan, mocný muž, zásobovatel Uru, král Larsy, král Sumeru a Akkadu, král, jež zbudoval Ebbabar, ...“²²²

Když Chammu-rabi dobyl Larsu, stejně tak jako panovníci Larsy, převzal tento titul spolu s dobytým územím. Jak bylo zmíněno výše, používal tento titul společně s titulem „král čtyř světových stran“.²²³

Titul převzali i panovníci středobabylonského období, jako například panovník Karaindaš, Kurigalzu a Marduk-apla-iddina.²²⁴

3.4.11 Lugal kalaga / šarrum dannum

O tomto titulu byla zmínka již v kapitole o titulu *nita kalaga/dannum*. Jeho interpretace záleží na tom, zde se bere zjednodušeně jako titul pro vyjádření respektu, pak tedy překlad zní: „mocný král“ nebo také „silný král“. Další teorie poukazuje na možnost, že je jakýmsi ekvivalentem titulu „císař/imperátor“. Jako první byl použit panovníkem Amar-Sínem (2045—2037 př. n. l.²²⁵) a nahradil tak, několik let jím používaný, titul *nita kalaga/dannum*.²²⁶

Z panovníků 3. dynastie z Uru přešel na panovníky z Isinu, počínaje prvním z nich, tedy Išbi-Errou a konče posledním Damik-Ilíšuem.

---

²²¹ HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 77-88, 126-127.

²²² FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4. The Royal Inscriptions of Mesopotamia*, s. 159.

²²³ HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 77-88.

²²⁴ ROGERS, R., W., *A history of Babylonia and Asyria*, s. 101-104.

²²⁵ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 169.

²²⁶ HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 89-99.

Patří mezi jediný titul, o který králové z Isinu a Larsy nevedli žádný spor a zůstal v držení isinských. Tento jev by vysvětloval, že titul souvisel s deifikací panovníků, než s jejich vojenským a politickým úspěchem. Taktéž byl používán králi z Babylonu.²²⁷

Vyskytuje se také v titulatuře středobabylonských panovníků: Karaindaše²²⁸ a Kurigalziho I., jehož nápis je zde uveden:

„Kurigalzu, velký král, mocný král, král všeho, oblíbenec Ana a Enlila, jmenovaný (do královského úřadu) pánem bohů, jsem já.“²²⁹

---

²²⁷ HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*, s. 89-99.

²²⁸ Příklad uveden v kapitole 3.4 Titulatura

²²⁹ OSHIMA, T., *Another Attempt at Two Kassite Royal Inscriptions: The Agum-Kakrime Inscription and the Inscription of Kurigalzu the Son of Kadeshmanharbe*, s. 242.; ROGERS, R., W., *A history of Babylonia and Asyria*, s. 255.

4 ASÝRIE

Asýrie se nacházela v severní části Mezopotámie. Tato část se zabývá staroasyrským a středoasyrským obdobím. První kapitoly jsou věnovány stručné historii tohoto území, další se soustřeďují na osobu panovníka a poslední část je věnována královské tituluře.

4.1 Staroasyrské období (2000-1700 př. n. l.²³⁰)

Staroasyrské období začíná pádem 3. dynastie z Uru. Brzy se Aššur (tj. Asýrie) stal nezávislým městským státem, v jehož čele stál místodržící/král. Tento vládce nesl titul *lú a ensi Aššur^{ki}*, tedy „muž a místodržící/náměstek Aššura“. K moci byl dosazen bohem Ašurem, který byl pravým králem města.²³¹ Z vlády těchto prvních vládců nemáme dostatek informací. Dochovala se nám jména některých z těchto králů, ovšem nemáme o nich žádné bližší informace. Takovými vládci, jejichž jména byla nalezena na nápisech, jsou Aminu a Silulu (jejich jména se nacházejí i v Asyrském královském seznamu).²³² V Asyrském královském seznamu se nacházejí jména dalších panovníků, kteří tvořili jakousi po sobě jdoucí linii: Puzur-Aššur, Šalim-achum, Ilu-šumma, Erišum I., Ikúnum, Sargon I., Puzur-Aššur II. a Erišum II.²³³

Během 1. pol. 2. tisíciletí př. n. l. obyvatelé Aššuru navázali bohaté obchodní kontakty a to především s oblastí jižní Mezopotámie a Anatolie. Tyto oblasti byly protkány dálkovými cestami.²³⁴ V oblasti Anatolie se nacházely kupecké asyrské osady (*kárum*), bylo jich přibližně 20. Centrální osadou byla Kaneš (dnešní Kültepe).²³⁵ Osady se většinou

²³⁰ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 167.

²³¹ VEENHOF, K., R., EIDEM, J., *Mesopotamia. The Old Assyrian period*, s. 20-21.

²³² GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 11-13.

²³³ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 167.; GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 14-46.

²³⁴ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 78-81.

²³⁵ YENEN, Š., *Turkish Odyssey. A cultural Guide to Turkey*, s. 32-33.

nacházely za hradbami samotného města. Tento prostor byl vyhrazen k obchodování, popřípadě sloužil jako sídlo kupeckých rodin. K založení takové osady bylo zapotřebí souhlasu a ujednání obou stran, tedy místního i domovského vládce. Asyrští kupci měli povinnost platit daň z prodaného zboží místnímu anatolskému vládci, ten jim na oplátku zajišťoval bezpečí. Administrativně však tyto osady spadaly pod správu hlavního města, tedy v Aššuru. Tyto osady trvaly do 18. století př. n. l.²³⁶

K politické centralizaci staroasyrského státu došlo s nástupem panovníka Šamší-Adada I. k moci.²³⁷ Tomu se podařilo ovládnout téměř celou severní Mezopotámii a město Mari. Hlavním městem říše ustanovil Šubat Enlil, které se tak stalo centrem politické moci, náboženským centrem zůstalo město Aššur.²³⁸

Jeho synové (Išme-Dagan a Jasmach-Adad) nedokázali udržet moc pevně v rukách a většina území, která jejich otec dobyl, byla brzy ztracena. Nastalo období politické nestability a vlády králů-uzurpátorů. Území, které ovládali, se omezovalo na okolí města Aššuru.²³⁹

4.2 Středoasyrské období (1365-1000 př. n. l.²⁴⁰)

Středoasyrské období započalo s vládou panovníka Aššur-uballita I. S jeho nástupem na trůn začala být Asýrie vnímána opět jako rovnocenný partner předních mocností této doby. V tomto období zaujala Asýrie převážně expanzivní politiku.

Po nástupu na trůn měl Aššur-uballit („Aššur mu dal život“²⁴¹) poměrně nesnadnou situaci. Bylo třeba konsolidovat moc a položit pevné

---

²³⁶ PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 31-33.

²³⁷ PROSECKÝ, J., a kol., *Encyklopedie starověkého Předního východu*, s. 40.

²³⁸ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 82-83.

²³⁹ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 82-83.

²⁴⁰ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 168.

²⁴¹ PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 40.

základy, na nichž by se říše mohla dále rozvíjet. To se mu podařilo poměrně rychle a brzy získala mezinárodně uznávané postavení. Navázal diplomatické a přátelské vztahy po celé Mezopotámii, ale i dále např. v Egyptě.²⁴² Během své vlády se několikrát dostal do potyček s babylonskými králi, kteří vznášeli požadavek na asyrský trůn. To se samozřejmě setkalo s patřičnou odezvou - zasáhl do babylonské politiky a na trůn dosadil svého vnuka Kurigalzu II.²⁴³

Jeho nástupci pokračovali v jeho expanzivní politice i diplomatickými styky. Jádro státu bylo tvořeno pomyslným trojúhelníkem mezi městy Aššur, Ninive a Kalchu. Hranice státu se však stále měnily, záleželo na vojenském úspěchu (neúspěchu) vládnoucích panovníků.²⁴⁴

Jedním z nejúspěšnějších králů byl Adad-nirári I. Tento panovník započal svou vládu výboji směrem na západ, kde se nacházela země Chanigalbat a také do pohraničí Babylonie.²⁴⁵

Jeho syn Salmanassar I. (1274-1245 př. n. l.²⁴⁶) byl tak úspěšný, že se o něm často zmiňují jeho následovníci. Ve svých nápisech se zmiňuje o zemi Uruarti (později Urartu), jehož obyvatelstvo si podmanil a také ho deportoval do Asýrie (zdroj pracovní síly, vojáci). Svá tažení vedl do země Chanigalbat s jehož obyvatelstvem naložil stejně. Moc Asyrské říše uznal i Chetitský panovník, který předtím urazil jeho otce (nepřijal jeho nabídku, oslovovat se „bratře“), a přestal se bránit přátelskému oslovení „bratře“.²⁴⁷

---

²⁴² VAN DE MIEROOP M., *Dějiny starověkého Blízkého východu okolo 3000-323 př. Kr.*, s. 133, 305.

²⁴³ Ten byl synem jeho dcery, která byla provdána za babylonského panovníka (ROGERS, W., R., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 134.)

²⁴⁴ PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 40-42.

²⁴⁵ GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 128.

²⁴⁶ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 172.

²⁴⁷ PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 42-45.

Po jeho smrti na trůn nastoupil jeho syn Tukultí-Ninurta. Největším úspěchem jeho vlády se stalo dobytí Babylonu a zajetí jeho panovníka Kastiliaše IV. (byla to významná událost a na její památku nechal sepsat epos). Zopakoval otcovu politiku a odvedl část obyvatelstva do zajetí, také vyplundroval chrám boha Marduka (jehož sochu si odvezl), zbořil jeho hradby. Přivlastnil si také některé z titulů babylonských králů. Brzy zde však vypukla vzpoura a Babylon se opět osamostatnil. V samotné Asýrii bylo zosnováno spiknutí proti jeho osobě a to pod vedením jeho syna. Během své vlády založil nové sídelní město – Kár-Tukultí-Ninurta.²⁴⁸

Smrtí tohoto panovníka bylo na čas ukončeno období rozkvětu Asyrské říše. Nastalo období nestability a velmi rychlého střídání panovníků na trůnu. Babylonští panovníci se vzpamatovali z předchozí porážky a pro změnu to byli oni, kdo zasahoval do vnitřních záležitostí kdysi rivalského státu.²⁴⁹

Asýrie se po čase znovu vzchopila, zaujala své místo v mezinárodním dění a to za vlády Tiglatpilesara I. (1115-1076 př. n. l.²⁵⁰). Ten zahájil své panování rozsáhlou expanzí na sever od Tigridu, do východní Anatólie, země Katmuchu, Nairi a dlouhou dobu vedl vleklé války s Aramejci, díky nimž pronikl až k pobřeží Středozemního moře. Jeho vláda byla obdobím politické stability, územní expanze a hospodářského rozkvětu. Za jeho vlády se činili jak stavebníci, tak i písaři, kteří shromažďovali a přepisovali literární texty.²⁵¹

Krátce po jeho smrti byla země opět uvržena do politické nestability a vypuklo další asyrské období temna.

---

²⁴⁸ ROGERS, W., R., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 136.

²⁴⁹ ROGERS, W., R., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 136-138.

²⁵⁰ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 173.

²⁵¹ PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 47.

4.3 Panovník

Král nebyl absolutním vládcem, jako tomu bylo v Egyptě a Babylonii. Na vládě se podílely tři orgány: král, městské shromáždění a úředník – *límu*. Ve staroasyrském období byla jeho moc do značné míry regulována. Král byl předsedou a také hlavou městského shromáždění. Členy této instituce byli především privilegovaní obyvatelé města. Úředník *límu* byl volen vždy na jeden rok a v jeho rukou spočívala administrativní a exekutivní moc. Byl volen opět z vrstvy privilegovaných občanů (později jím mohl být i panovník) a byla podle něho uváděna datace. Tento úřad byl významný zejména ve staroasyrském období, po něm tento úřad ztrácí svůj politický náboj, ale osoba *límun* je stále velice důležitá a to svou náboženskou a ceremoniální funkcí. Tento jeho politický úpadek souvisel s narůstající mocí panovníka, který si postupně nárokoval vyšší politickou i administrativní moc ve státě.²⁵²

Panovník byl ústřední postavou kultu boha Aššura, vrchním velitelem armády a hlavním administrátorem země. Vystupoval jako ochránce řádu a obhájce civilizace. Byl kladen veliký důraz na nepřerušenu nástupnickou dynastickou linii.

4.3.1 Panovník a jeho vztah s bohy

Již z nálezů prvních panovníků staroasyrského období je na první pohled zřejmé, že velmi důležitou roli ve státě hrál bůh. Panovníci částečně převzali ideologii panovníků jižní Mezopotámie. Panovník byl do své funkce dosazen bohem Aššurem, který byl pravým králem, zatímco panovník vládl z jeho pověření.²⁵³ Tato skutečnost se odráží v nálezě jednoho z prvních známých panovníků – Siluli: „Aššur je král, Silulu je

---

²⁵² PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 24-31.

²⁵³ VEENHOF, K., R., EIDEM, J., *Mesopotamia. The Old Assyrian period*, s. 20-21.

*místodržící Aššura, syn Dakikiho, posel města Aššuru, (tvůj/jeho služebník)*²⁵⁴.

Asyrské náboženství mělo hluboké kořeny v sumerských představách a sdílelo tradice s náboženstvím Babyloňanů. Tato skutečnost se odráží například v systematickém nahrazování jména babylonského boha Marduka, jménem boha Aššura v Mýtu o stvoření (*Enúma eliš*).²⁵⁵

Nejvyšším bohem asyrského panteonu byl tedy bůh Aššur, stejné jméno neslo kultovní město i celá říše. Pravděpodobně byl převzat od Sumerů (jako Anšar), ale teorií o jeho původu existuje více²⁵⁶. Byl pokládán za abstraktní solární božstvo (zde můžeme nalézt podobnost s thébským Amonem). Jeho charakteristickými symboly jsou okřídlený kotouč s rohy, který je obklopen čtyřmi kruhy otáčejícími se kolem kruhu uprostřed, z každé strany kotouče padají paprsky. Nebo kruh/kolo, které je zavěšené na křídlech a ohrazuje válečníka držícího luk a napjatý šíp. Dále také stejný kruh/kolo, uvnitř kterého se nachází lučištník třímající luk v levé ruce, druhá ruka je držena v gestu, jež vyjadřuje požehnání.²⁵⁷ Zvířata s ním spojená byla býk, orel a lev. Aššurovou družkou byla Ištar Asyrská, bohyně války, plodnosti, lásky a věštby.

Jakožto náměstek boha Aššura (titul *šangú*), měl povinnost účastnit se rituálů a náboženských obřadů.²⁵⁸ Měl také povinnost předkládat bohům obětiny, provádět rituály a stavět jim přibytky (popřípadě je zvelebovat).

---

²⁵⁴ GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 13.

²⁵⁵ BOTTÉRO, J., *Nejstarší náboženství: Mezopotámie*, s. 77.

²⁵⁶ Touto problematikou se zabývá MACKENZIE, D., A., *Myths of Babylonia and Assyria*, s. 261-265.

²⁵⁷ MACKENZIE, D., A., *Myths of Babylonia and Assyria*, s. 265.

²⁵⁸ PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 108.

Podle mezopotamské královské ideologie, byl člověk stvořen z jednoho jediného důvodu a to proto, aby sloužil bohům. Tzn., že hlavním úkolem každého panovníka, jakožto zprostředkovatele mezi bohy a lidmi, bylo pečovat o blaho bohů. Každý z bohů panteonu zastupoval nějakou přírodní sílu, pokud tedy byli bohové spokojeni, vyjadřovali svůj vděk příznivými podmínkami (ať už v podobě deště, plodnosti, atd.). Panovník tak udržoval zemi v božské harmonii a svou starostí o kult zamezoval chaosu. Pokud se tedy stala jakákoliv nepříznivá událost (prohra ve válce, potopa,...), byli bohové rozezleni a nastala potřeba je nějakým způsobem usmířit.²⁵⁹

4.3.2 Vojenská funkce

Panovník zastával také funkci vrchního velitele armády. Jeho povinností bylo pravidelně pořádat různá vojenská tažení a šířit tak moc boha Aššura. Král tedy nejenže rozhodoval (spolu s jakýmsi poradním sborem, který představovala elita) o tom, kterým směrem se válka potáhne, ale stál i v čele tohoto tažení. Velmi důležitou roli hrála králova osobní přítomnost. Je známo, že ne jeden asyrský panovník v boji zemřel.²⁶⁰

Přítomnost krále v bitvě měla ideologický význam, jelikož spolu s panovníkem byl v bitvě přítomen bůh Aššur (král hrál roli jeho zástupce).

Vojenské výpravy panovníků se staly jedním z nejčastěji vyobrazovaných námětů. Taktéž jsou nám známy různé nápisy či eposy popisující bitvy, do kterých se panovníci pouštěli. Ti jsou v nich samozřejmě popsáni v co nejlepší světle. V nápisech je zaznamenán postup armády, průběh bitvy (např. kolik nepřátel bylo zabito) a

---

²⁵⁹ BOTTÉRO, J., *Nejstarší náboženství: Mezopotámie*, s. 78-91.

²⁶⁰ PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 108.

samozřejmě soupis kořisti. Podstatná část této kořisti pak putovala přímo do chrámů, jelikož to byli právě bozi, kteří tato vítězství zajistili.²⁶¹

Mohlo se ovšem stát, že panovník nebyl schopen se tažení zúčastnit, v tomto případě byl zastoupen velitelem armády tzv. *turtánu*. Ten měl poměrně významnou politickou pozici.²⁶²

4.3.3 Soudní a zákonodárná moc

O záležitostech právního charakteru rozhodovalo městské shromáždění. Jak již bylo řečeno výše, v jeho čele stál panovník. Toto shromáždění volilo úředníky, kteří byli pověřováni specifickými úkoly. Z nich byly dále také ustanovovány speciální komise, jež měly různá pověření, jako například vyřizování právních záležitostí. Ze staroasyrského období se nám zachovaly převážně listiny související s koloniemi, shromáždění v tomto případě sloužilo také jako odvolací soud.²⁶³

Ve středoasyrském období se všechny předchozí instituce integrovaly jako královské úřady – veškerá administrativa byla pod správou paláce, tedy krále. Úředníci se tak stali závislí na královské přízni, jelikož právě panovník rozhodoval o udělení funkce a pozice ve státní správě. V tomto období vznikla jakási sbírka zákonů. Rozkaz k jejímu sepsání dal panovník Tiglatpilešar I. Zákony se týkaly života a správy královského paláce (tzv. „Harémové edikty“). Je to nejobsáhlejší soubor tohoto druhu, který se nám z tohoto období zachoval.²⁶⁴

---

²⁶¹ PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 145-148.; GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 128-299.

²⁶² PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 145-147.

²⁶³ PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 28-29.

²⁶⁴ PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 48.; NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 110-111.

4.4 Titulatura

Tato část vychází převážně z knihy *Assyrian Rulers of the Third and Second Millennia BC (Royal Inscriptions of Mesopotamia. Assyrian Periods)* od K. Graysona. Tedy jsou zde uvedeny tituly pocházející z královských nápisů nalezených zejména na území Asýrie.

Panovník byl také mimo jiné nositelem titulu **rubá'um**, který označoval lidského vládce. Vystihoval panovníka jako čistě světského vládce předsedajícímu celému společenství (království). Používal se až do konce stredoasyrského období. Dalším titulem byl **waklum**, označující panovníka jako administrativní hlavu státu. Jako předseda městského shromáždění nesl titul **bélum**.²⁶⁵

4.4.1 Staroasyrské období

Nejvýznamnějším panovníkem vládnoucím v tomto období byl Šamsí-Adad I. Byl prvním z řady asyrských panovníků, kteří si začali nárokovat tituly užívané panovníky z oblasti Babylonie.

Panovníci staroasyrského období velmi dbali na zdůraznění návaznosti dynastického nástupnictví, proto po počátečním představení panovníka vždy následuje výčet jeho předků (v této tradici pokračovali i panovníci stredoasyrského období):

„Ilu-šumma, místodržitel Aššura, oblíbenec boha Aššura a bohyně Ištar, syn Šalim-achumma, místodržitel Aššura, který byl synem Puzur-Aššura, místodržitel Aššura, ...“²⁶⁶

---

²⁶⁵ PEČÍRKOVÁ, J., *Asýrie. Od městského státu k říši*, s. 25-27.

²⁶⁶ GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 17.

4.4.1.1 *Ensi / išši'ak Aššur*

Tradice užívání tohoto titulu sahá hluboko do minulosti. Používali jej již ve 29. století př. n. l. panovníci v Uru, byl používán i babylonskými panovníky.²⁶⁷

Podle Halloa je tento původně sumerský titul překládán jako „guvernér“, ovšem v asyrském kontextu jako „*místodržitel Aššurův/ů*“, zapisován jako *ensi Aššur^{ki}*.²⁶⁸ Takovýto titul nosili první asyrští panovníci, jejichž nápisy se nám dochovaly. Prvním z nich byl panovník Silulu²⁶⁹ a dále všichni známí panovníci starobabylonského období až do nástupu Šamší-Adada I.

V titulatuře tohoto posledně jmenovaného panovníka se objevuje také, ale již v odlišné podobě a to jako *ensi^d Aššur*, tedy „*místodržitel boha Aššura*“. Je zde přímo vyjádřeno, že v tomto nápise se jedná o boha Aššura a ne o město Aššur, jež nebylo rozeznatelné.²⁷⁰ V jeho nápisech je patrný sumersko-babylonský vliv a to zejména v oblasti titulatury:

„...*Šamší-Adad, mocný muž, král veškerenstva, pověřenec boha Enlila, místodržitel boha Aššura, oblíbenec bohyně Ištary*:...“²⁷¹

Titul byl v této podobě používán i v období Středoasyrském a to všemi jeho panovníky.

4.4.1.2 *lugal kiš / šar kiš*

Tento titul byl převzat panovníkem Šamší-Adadem I. z oblasti Babylonie. Tento titul byl rozebrán již v předchozí části této práce²⁷².

²⁶⁷ Viz část 2 Babylonie kapitola 2.4.6 ensi

²⁶⁸ GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 12.

²⁶⁹ Část jeho nápisu viz kapitola 3.3.1 Panovník a jeho vztah s bohy

²⁷⁰ GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 47-67.

²⁷¹ GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 52.

²⁷² Viz část 2 Babylonie kapitola 2.4.5 lugal kiš

Překládán je doslovně jako „král Kiše“, má však mnohem větší významový přesah a to „král veškerenstva“, popřípadě „král světa“.

Oblíbeným titulem se stal v střeadoasyrském období, kdy byl používán od panování krále Adad-Niráriho a to všemi jeho následovníky. Nebyl nalezen pouze u jednoho a to u Aššur-dána I. (což je pravděpodobně způsobeno spíše nedostatkem královských nálezů z doby jeho vlády).

4.4.1.3 *dannum*

Taktéž titul převzatý Šamší-Adadem z oblasti Babylonie²⁷³. Je překládán jako „mocný muž“, nebo také „silný muž“.

4.4.1.4 *lugal kalaga / šarrum dannum*

Titul převzatý Šamší-Adadem z oblasti Babylonie²⁷⁴. V průběhu své vlády používal oba tituly: *lugal kalaga* i *dannum*, prvně zmiňovaný však patrně nahradil později titul druhý. *Lugal kalaga* je překládán jako „mocný/silný král“.

Titul byl používán i dalšími panovníky a to v období středobabylonském. Poprvé se objevuje v nálezě panovníka Arik-dén-ilui, od panovníka Adad-niráriho se v královské titulatuře objevuje pravidelně.

4.4.1.5 *lugal akade^{ki}*

Tento titul se v asyrské titulatuře objevuje v titulatuře panovníka Šamší-Adada a souvisí s jeho dobytými válkami. Při jedné z nich se mu podařilo dobýt starobabylonské město Mari, kde byl nález nalezen:

---

²⁷³ Viz 2 Babylonie kapitola 2.4.9 nita kalaga /dannum

²⁷⁴ Viz 2 Babylonie kapitola 2.4.11 lugal kalaga / šarrum dannum

„...Šamší-Adad, mocný král, král Akkadu, přemožitel všech svých nepřátel,...“²⁷⁵

4.4.2 Středoasyrské období

První panovníci tohoto období se vrátili do minulosti a používali opět pouze titul „*místodržící boha Aššura*“, po kterém následoval výčet jejich předků, tedy jmen panovníků, ta byla následována opět titulem „*místodržící boha Aššura*“). Z toho se dá usuzovat, jak moc pro ně byla důležitá dynastická nástupnická linie. Většina textů se týkala náboženských záležitostí, tedy převážně stavby chrámů.²⁷⁶

Změna nastala až s nástupem panovníka Aššur-uballita I., který započal s používáním dalších titulů, které se staly typickými i pro jeho nástupce. Z období vlády panovníka Adad-nirárho I., se začínají objevovat první královské nápisy, jež nás informují o vojenských událostech. S nimi se také objevují nové tituly, například titul „*pověřenec boha Enlila*“, jasně související s Babylonií.²⁷⁷

Specifickou titulaturu používal zejména panovník Tukultí-Ninurta. Byl velmi ovlivněn titulaturou, kterou používali babylonští panovníci. Přijal hned několik titulů, které byly typické právě pro ně. Jako například: „*král Sumeru a Akkadu*“, „*král čtyř světových stran*“, dále si velice oblíbil různá epiteta jako: „*král králů*“, „*pán všeho/všech*“, „*vládce vládců*“ a „*pán pánů*“:

„*Tukulti-Ninurta, král veškerenstva, mocný král, král Asýrie, král králů, pán pánů, vládce vládců, princ, pán všech, pokořitel rebelů – těch, kteří se mu nepodřídili, a kteří jsou nepřáteli Aššuru...*“²⁷⁸

---

²⁷⁵ GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 58.

²⁷⁷ GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 128.

²⁷⁸ GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 257.

4.4.2.1 šar mát Aššur

Překlad tohoto titulu zní „*král Asýrie*“. Jako první se objevuje v podobě otisků pečetních válečků na hliněných tabulkách panovníka Aššur-uballita, ovšem trvalou součástí královské titulatury se stal až za Arik-dén-ilua:

„*Kamenný pečetní váleček Aššur-uballita, krále Asýrie, syna Eríba-Adada,...*“²⁷⁹

„*Arik-dén-ilu, zákonný princ, mocný král, král Asýrie, stavitel chrámu boha Šamaše,...*“²⁸⁰

Užívání tohoto titulu svědčí o rostoucím vlivu a prestiži Středoasyrského státu a to nejen doma, ale i na mezinárodní diplomatické úrovni – Aššur-uballitovi se podařilo navázat styky s Egyptem, přičemž v korespondenci ho egyptský panovník Amenhotep IV. nazývá nejenom králem Asýrie, ale i svým bratrem.²⁸¹

4.4.2.2 šar ki-ib-ra-tim ar-ba-im a šar mát Šumerin u Akkadim

První titul se překládá jako „král čtyř světových stran“, druhý potom jako „král Sumeru a Akkadu“. Poprvé se oba tituly v Asýrii objevily v nápisech Tukultí-Ninurty. Tomuto panovníkovi se podařilo na nějaký čas dobýt Babylon a právě odtud tyto tituly pocházejí²⁸². Byly chápány jako velice prestižní tituly a vyjadřují ovládnutí velmi rozsáhlého území. Asyrská říše byla v této době na vrcholu své moci a její území sahalo od

---

²⁷⁹ Nápis z doby vlády Aššur-uballita: GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 115.

²⁸⁰ Nápis panovníka Arik-dén-ilua: GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 122.

²⁸¹ ROGERS, W., R., *A history of Babylonia and Assyria*, s. 134.

²⁸² Viz část 2 Babylonie

břehu Dolního Zábu na východě území až po řeku Eufrat na západě, severní část země se táhla až k dnešním irácko-tureckým hranicím.²⁸³

„Tukultí-Ninurta, král veškerenstva, král Sumeru a Akkadu, král čtyř světových stran, vybrán bohy Aššurem a Šamašem, já, pozorný princ, král, kterého si vybral bůh Enlil, ...“²⁸⁴

---

²⁸³ NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F., *Dějiny Mezopotámie*, s. 238.

²⁸⁴ GRAYSON, K., *Assyrian ruler of the Third and Second Millennia BC*, s. 271.

5 ZÁVĚR

Hlavní předpoklad pro vznik těchto civilizací byl dán přítomností mohutného vodního zdroje. V případě Egypta to byla životodárná řeka Nil a v případě Mezopotámie (tj. Babylonie i Asýrie) to byly řeky tzv. úrodného půlměsíce Eufrat a Tigris. Osídlení se koncentrovalo po jejich proudu a právě tato přírodní danost umožnila vznik prvních vyspělých kultur. Přerod z kočovného způsobu života na usedlý zemědělský na sebe nedal v obou případech dlouho čekat. Řeky se pro tamější obyvatele staly základem jejich života. Byly hlavním zdrojem pitné vody, využívaly se v zemědělství pro zavlažování a sloužily jako dopravní tepny.

Území kolem Nilu je ohraničené z obou stran hornatými pouštními oblastmi, a proto měl Egypt lepší podmínky pro vytvoření jednotné svébytné civilizace. V naprosto odlišné situaci se nacházela Mezopotámie. Její území na jihu přechází do rozlehlé ničím nechráněné pouště. Pouze severní a severozápadní strana je tvořena pohořími. Ty se ovšem v průběhu dějin neukázaly být zcela bezpečné, jelikož právě z těchto oblastí přicházely, popřípadě útočily různé kmeny. Egypt měl proti Mezopotámii výhodu v relativní bezpečnosti svých měst, a mohl se vyvinout do celistvé říše a přeskočit tak vývoj, který díky své nechráněné poloze prodělala Mezopotámie, tedy do formy malých mezi sebou soupeřících městských států.

Egypt i Mezopotámie se vývojově rozdělily na dvě svébytné části: severní a jižní. Jih Mezopotámie je nazýván Babylonie (Sumer) a sever Asýrie. V případě Egypta se na jihu nachází Horní Egypt a na severu Dolní Egypt. Oba tyto celky byly ke konci 3. tisíciletí př. n. l. sjednoceny pod vládou jednoho panovníka, a tak započal celistvý vývoj tohoto území. Oproti tomu byla Mezopotámie po většinu své historie rozdrobena do malých (či větších) městských států, které mezi sebou neustále bojovaly. Dá se říci, že v celé historii nedošlo k plnému sjednocení území do

jednotného státu. V průběhu dějin se samozřejmě našli panovníci schopní natolik, aby ovládli rozsáhlá území a získali je pod svou kontrolu. Jednalo se ale spíše o jakési přidružení jednotlivých městských států pod jedno správní centrum – tedy centrum vítězné mocnosti. Tato situace nevydržela nikdy dlouho, jednalo se totiž o spojení společenství, které měly nejednotnou kulturu, zvyky, jazyk i náboženství. Vždy se tedy našel někdo toužící po samostatnosti.

Tato nejednotnost se odráží také v královské titulatuře. V případě oblasti Mezopotámie nám jednotlivé tituly pomáhají při rekonstrukci dějin. Každý významný městský stát se honosil svým specifickým titulem, který náležel panovníkovi. Většinou se jednalo o symbol značící krále (tj. *lugal / šarrum*) a za ním následovalo jméno města, které panovník spravoval. Mezi takovéto prestižní tituly patřil například „král Uru“, „král Kiše“, „král Isinu a Larsy“, „král Asýrie“, apod. Jsou to tituly vyjadřující nadvládu nad určitým územím. V případě, že se nějakému panovníkovi podařilo zmocnit se území sousedního státu, neváhal a spolu s městem převzal i jeho titulaturu. S touto skutečností se nezapomněl pochlubit ve svých nápisech. Ty se liší v závislosti na velikosti území, které spadalo pod jeho nadvládu.

Pokud byl panovník dobrým vojevůdcem a podařilo se mu pod svou vládou sjednotit větší územní celek, mohl si přisvojit geograficky méně specifikovaný titul, jako byl například „král čtyř světových stran“, „král Sumeru a Akkadu“, „král veškerenstva“ nebo „král země/světa“.

V Egyptě se v období Střední říše ustálila 5-ti jmenná titulatura, která byla používána po zbytek trvání staroegyptské říše (výjimku tvořila Přejídná období a tzv. amarnské období). Pouze jeden jediný titul se vztahoval k území, na kterém se Egypt rozkládal – titul „král Horního a Dolního Egypta“. Pokud panovník (zejména v období Nové říše) dobyl nějaké území, neosvojil si titul panovníka oné země, pouze se o území (popřípadě o jejích obyvatelích) vyjádřil jako o dobyté oblasti

(podmaněném lidu). Zde je vidět právě ona jednota Egypta, ve které je pokládán důraz na zachování územní jednoty.

Co se týká ostatních titulů, které egyptský panovník používal, vztahují se k jeho náboženské roli ve státě, tj. jeho božskému úřadu. V titulu „Horovo jméno“ se faraon stává živoucím vtělením boha na zemi. Jméno tak představuje božský aspekt královské moci. Dalším titulem je „*paní Obou zemí/Obě paní*“ a vyjadřuje faraonovo ztotožnění se s ochrannými bohyněmi Dolního a Horního Egypta. Symbolizuje území, kterému panovník vládne a kde je uplatňováno jeho božství. Titul „*syn Reův*“ tak říkájíc „zdvojnásobuje“ faraonovu božskou podstatu, jelikož jeho přijetím se stává nejenom živoucím ztělesněním boha, ale je i jeho synem. V roli Hora na zemi je již synem Usirovým, to znamená, že bůh Re skrze panovníka získává aspekty tohoto boha a ve své noční podobě se stává Usirem. Faraon tak skrz otce vládne zemi, nebesům i podsvětí. Takto bylo dosaženo posílení ideologie královské moci. Posledním z řady titulů je „*Zlatý Hor*“, jeho přesný význam zůstává nejasný. Z výčtu těchto titulů jasně vyplývá úloha bohů ve státě.

V asyrské tradici se setkáváme s titulem „*místodržící boha Aššura*“, což je jeden z mála náboženských titulů, který se vyskytuje v královské titulatuře. Asyrský panovník byl více ideologicky provázán s bohem Aššurem a podobal se více egyptskému pojetí vlády. Dalším by byl titul „*en*“, tedy „*kněz*“, který byl používán jak babylonskými, tak i asyrskými vládci. V královských nápisech se setkáváme s množstvím různých epitet, jež ukazují krále jako oblíbence různých bohů a panovníka, kterého si vybrali, aby vládl na zemi.

Náboženství Mezopotámie vycházelo ze sumerské tradice, proto zde najdeme množství shodných rysů. Království bylo sesláno z nebes na zem a je posvátného-božského původu. Skutečným vladařem v pojetí babylonské (bůh Marduk) i asyrské (bůh Aššur) královské ideologie nebyl panovník, nýbrž bůh. Panovník se pouze řídil jeho rozkazy – jednal na

příkaz bohů. Nástupem do funkce se sice stal nadřazený obyčejným lidem, ovšem stále zůstává člověkem. V tomto bodě se velmi liší od egyptského pojetí, jelikož faraon se při korunovaci (nástupu do funkce) stává bohem, tedy jeho vtělením božím, popřípadě obrazem boha (viz výše).

Tyto tři země mají společnou jakousi tendenci zakládat dynastické nástupnické linie. V Egyptě se panovníci (ve většině případů) nevybírali podle schopností a ani je nemuseli nijak dokazovat. Stačilo pouze doložit svůj božský původ, tedy návaznost nebo odkaz na královskou linii (popřípadě ho docílit pomocí sňatku). Úřad byl svým způsobem dědičný. V Babylonii byla situace jiná, panovníci sice tvořili jakousi dynastickou linii, ale králem se mohl stát prakticky kdokoliv. Záleželo pouze na bozích, koho si do úřadu vyvolili. Dotyčný musel dokázat své schopnosti a ukázat tak boží požehnání. V královských nápisech panovníků starobabylonského období se neseťkáme (až na pár výjimek) s odkazem na předky. Vypadá to, že panovník měl působit jakýmsi neutrálním dojmem bez jakékoliv příslušnosti k nějakému etniku, či sociální vrstvě. Oproti tomu v Asýrii se v královských nápisech nacházejí dlouhé pasáže informující o předchůdcích vládnoucích panovníků. Tím se patrně utvrzovalo nástupnické právo panovníka, společně s dodatkem o tom, jak byl dotyčný panovník povolán bohy, aby vládl.

Panovník hrál důležitou roli jako velitel armád. Tento aspekt královské moci se více projevil v Asýrii než v Babylonii. Asyrští panovníci měli jakousi tradici na počátku své vlády demonstrovat svoji moc a rozšířit tak i tu Aššurovu. Bylo velice důležité, aby se panovník zúčastnil samotného tažení, jelikož tak se ho účastnil i bůh (v panovníkově zastoupení). Veškeré zásluhy byly připsány jemu. V Egyptě se jednalo spíše o ideologický rámec, podle něhož měl panovník porazit své nepřátele, nastolit tak pořádek a upevnit řád. Panovník se tažení zúčastnit nemusel, veškerá vítězství však byla připsána jemu a to i ta,

která nevybojoval (panovníci si často své vojenské úspěchy ve svých
nápisech vymýšleli nebo idealizovali)

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

6.1 Babylonie

CLAY, T. A.: *Amurru, the Home of the Northern Semites*. Philadelphia: The Sunday School Times Company, 1909.

FRAYNE, D.: *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia)*. Toronto/Buffalo/London: University of Toronto Press, 1990.

HALLO, W. W., *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Anylysis*. Connecticut: New Haven, 1957.

CHARVÁT, P.: *On people, signs and states. Spotlights on Sumerian society, c 3500-2500 BC*. Prague: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 1998.

CHARVÁT, P., PECHA, L., ŠAŠKOVÁ, K.: *Shepherds of the Black-headed people – The royal office vis-a-vis godhead in ancient Mesopotamia*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010.

JEROVÁ, L.: *Panovník a jeho titulatura ve starověké Mezopotámii a Egyptě*. Plzeň 2010.

NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F.: *Dějiny Mezopotámie*. Praha: Karolinum, 1998.

NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F.: *Základy starobabylónštiny*. Praha: Karolinum, 2000.

OSHIMA, T. „Another Attempt at Two Kassite Royal Inscriptions: The Agum-Kakrime Inscription and the Inscription of Kurigalzu the Son of Kadashmanharbe.“ *Babel und Bibel* 6 (2012) 1-44.

PROSECKÝ, J. a kol.: *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Libri, 1999.

PECHA., L.: *Starobabylónský stát. Politický vývoj, hospodářství, státní správa*. Praha: Orientální ústav Akademie věd České republiky, 2003.

ROGERS, R., W.: *A history of Babylonia and Assyria*. Assyrian International News Agency, 1900.

VAN DE MIEROOP, M.: *King Hammurabi of Babylon. A biography*. Oxford: Blackwell publishing, 2004.

VITO, R. A.: *Studies in third millenium Sumerian and Akkadian personal names. The Designation and Conception of the Personal God*. Roma: Editrice Pontificio Instituto Biblico, 1993.

6.1.1 Internetové zdroje:

<http://www.ancientscripts.com/akkadian.html>, (online), (citováno dne 23. 4. 2013)

6.2 Egypt

BREASTED, J. H.: *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume I. The first to seventeenth dynasties*. Chicago: Blackwell press, 1906.

BREASTED, J. H.: *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume II The eighteenth dynasty*. Chicago: Blackwell press, 1906.

BREASTED, J. H.: *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume III The nineteenth dynasty.* Chicago: Blackwell press, 1906.

DAVIDOVÁ, R.: *Náboženství a magie starověkého Egypta.* Praha: BB/art, 2006.

DAVIES, W. V.: *Egyptské hieroglyfy. Čtení v minulosti.* Praha: Volvow Globator, 2002.

DONADONI, S.: *Egyptský člověk a jeho svět.* Praha: Vyšehrad, 2006.

JEROVÁ, L.: *Panovník a jeho titulatura ve starověké Mezopotámii a Egyptě.* Plzeň 2010.

JEPSEN, A.: *Královská tažení ve starém Orientu.* Praha: Vyšehrad, 1987.

JOHNSON, P.: *Civilizace starého Egypta.* Praha: Academia, 2002.

LEXA, F.: *Náboženská literatura staroegyptská II.* Praha: Herrmann a synové, 1997.

LLOYD, A. B.: *A companion to ancient Egypt.* London: Blackwell press, 2010.

KYBALOVÁ, L.: *Starověk. Dějiny odívání.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998.

SHAW, I.: *Dějiny starověkého Egypta.* Praha: BB/art, 2003.

VERNER, M., BAREŠ, L., VACHALA, B.: *Encyklopedie starověkého Egypta.* Praha: Libri, 2007.

ZAMAROVSKÝ, V.: *Bohové a králové starého Egypta,* Praha: Brána, 1979.

ŽÁBA, Z.: *Tesáno do kamene, psáno na papyrus*. Praha: NS Svoboda, 1968.

6.2.1 Internetové zdroje

https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:rTGpbMVGvQJ:egyptologie.lixa.cz/index.php%3Foption%3Dcom_docman%26task%3Ddoc_download%26gid%3D1%26Itemid%3D+kr%C3%A1lovsk%C3%A1+titulatura+horovo+jm%C3%A9no&hl=cs&gl=cz&pid=bl&srcid=ADGEEs1e_nH_7d1CZM3FXPGf3-jjGSWTCExEgLVYYPi7TmXc7-yNJ2ojZwBBzaVRm-2tTIHKS6-_iZ4BLKu3wpjX9pgAgow-IVWR4zz1ZnshiN1bSzAw3YIKCC3owVK1XuzTr3JMrh&sig=AHIEtbR1WNg0BI6PrHDvcdNW17XNIUlcag, (online), citováno dne 5. 4. 2013.

6.3 Asýrie

BOTTÉRO, J.: *Nejstarší náboženství. Mezopotámie*. Praha: Academia 2005.

GRAYSON, A., K.: *Assyrian Rulers of the Third and Second Millennia B.C.* London: University of Toronto Press 1987.

HALLO, W. W.: *Early Mesopotamian royal titles: A Philologic and Historical Analysis*. Connecticut: New Haven, 1957.

NOVÁKOVÁ, N., PECHA, L., RAHMAN, F.: *Dějiny Mezopotámie*. Praha: Karolinum, 1998.

MACKENZIE, D., A.: *Myths of Babylonia and Assyria*. Dostupné z E-BooksDirectory.com, nebo také <http://libgen.org/>.

PEČÍRKOVÁ J.: *Asýrie, Od městského státu k říši*. Praha: Academia 2000.

PROSECKÝ, J. a kol.: *Encyklopedie starověkého Předního východu*. Praha: Libri, 1999.

ROGERS, R., W.: *A history of Babylonia and Assyria*. Assyrian International News Agency, 1900.

YENEN, Š., *Turkish Odyssey. A cultural Guide to Turkey*. Istanbul: Fourth Printing 2007.

VAN DE MIEROOP, M.: *Dějiny starovekého Blízkého východu okolo 3000-323 př. Kr.* Praha: Academia 2010.

VEENHOF, K., R., EIDEM, J.: *Mesopotamia. The Old Assyrian period*. Freiburg: Academic Press Fribourg Vandenhoeck & Ruprecht Göttingen 2008.

7 RESUMÉ

The work is aimed at outlining the development and function titulary king of Egypt, Babylonia and Assyria, and in the second millennium BC. The work is divided into three thematic areas, namely Egypt, Babylonia and Assyria. The first part is devoted to the sovereign authority in Egypt during the Middle and New Kingdom. I deal with the sovereign authority linking with the cult, by divine ruler.

The second part is devoted to the field of Babylonia. I focus here mainly on the oldbabylonian period, namely the dynasty of Larsa, Isin and Babylon. A substantial part of this chapter is royal titulary.

The last section is devoted to the field of Assyria, in the oldassyrian and the middleassyrian period. As in previous areas, my research focuses mainly on the royal titulary in the oldbabylonian.

8 PŘÍLOHY

8.1 Seznam příloh

Příloha č. 1: Narmerova paleta (přední a zadní strana),
<http://www.hlle.xf.cz/egypt.htm>, (online), (citováno dne 29. 4. 2013).

Příloha č. 2: Koruna Horního a Dolního Egypta a spojená koruna,
<http://masch.blog.cz/0801/obe-zeme-spojeni-severu-a-jihu?>,
(online), (citováno dne 29. 4. 2013).

Příloha č. 3: Achnaton, jeho manželka Nefertiti a bůh Aton v podobě slunečního kotouče.

<http://www.esoterischgenootschap.nl/USA/egypt.php>,
(online), (citováno dne 29. 4. 2013).

Příloha č. 4: Ramesse II. a bitva u Kadeše,

<http://www.crg.cz/sekce/historie/referaty/starovek/egypt/kades.html>,
(online), (citováno dne 29. 4. 2013).

Příloha č. 5: Mapa Mezopotámie, (HINZ, W., *The Lost World of Elam – Re-creation of a Vanished Civilization*, s. 71).

Příloha č. 6: Ustálená titulatura Thutmose III. (korunovační nápisy),
BREASTED, J. H.: *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume II The eighteenth dynasty*. Chicago: Blackwell press, 1906.

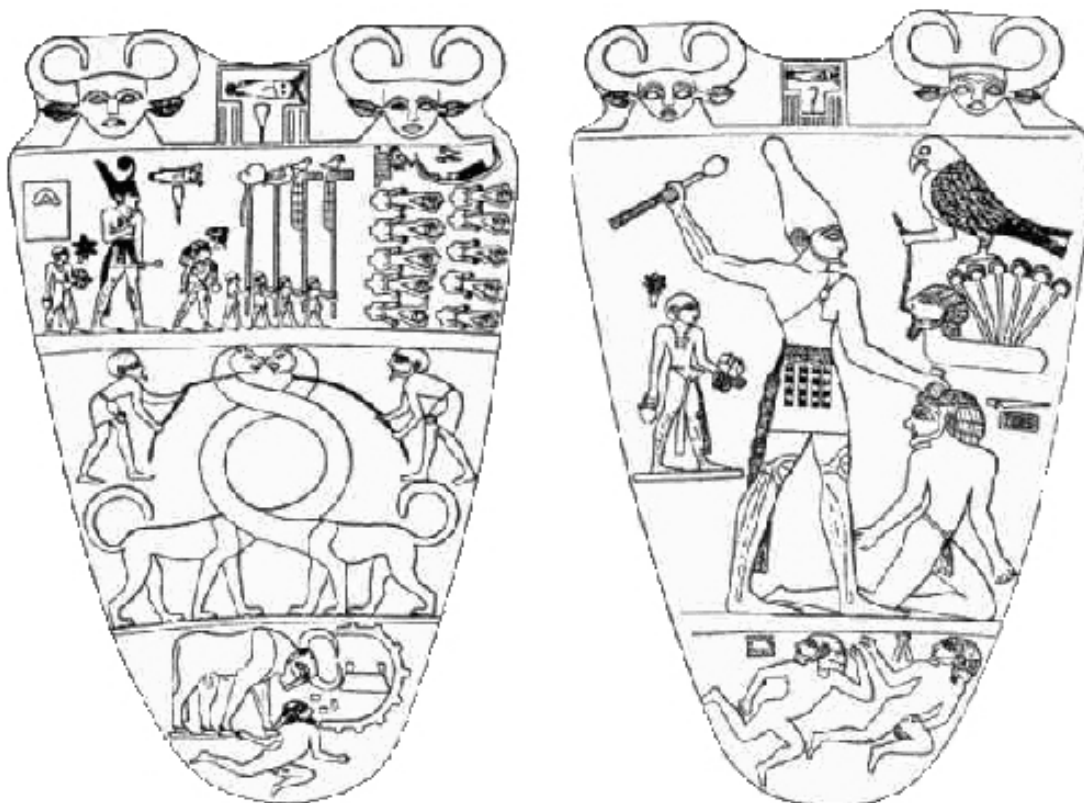
Příloha č. 5: Plná královská titulatura, (<http://egyptske-hieroglyfy.blog.cz/>,
(online), (citováno dne 29. 4. 2013).

Příloha č. 7: Titulatura panovníka Chammu-rabiho; FRAYNE, D., *Old Babylonian Period (2003-1595 B.C.). Early Periods, Volume 4 (The Royal Inscriptions of Mesopotamia*, s. 348-349.

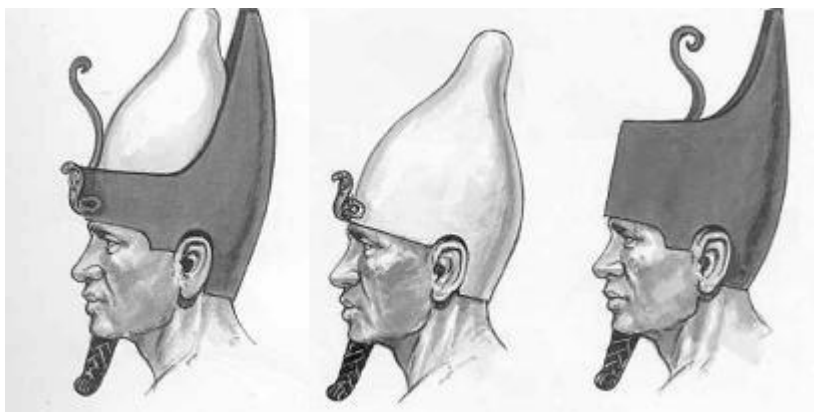
Příloha č. 8: Horní část monolitu - sedící bůh Šamaš předává Chammu-rabimu zákony, <http://www.myty.info/image/2005030006/chammurabi.jpg>, (online), (citováno dne 29. 4. 2013).

8.2 Přílohy

Příloha č. 1: Narmerova paleta (přední a zadní strana)

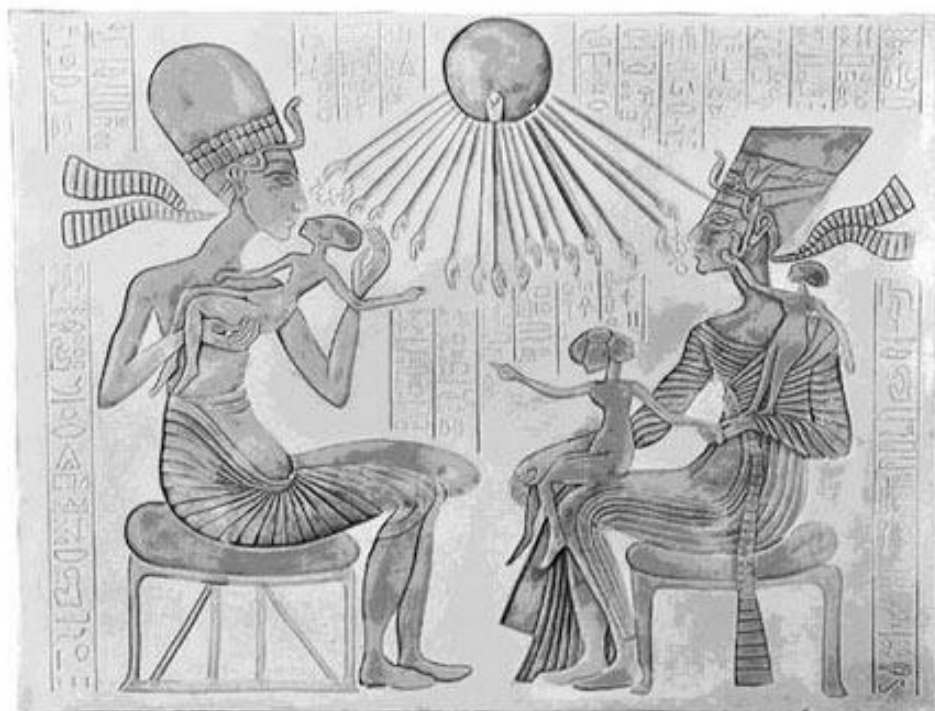

Příloha č. 2: Koruna Horního a Dolního Egypta a spojená koruna

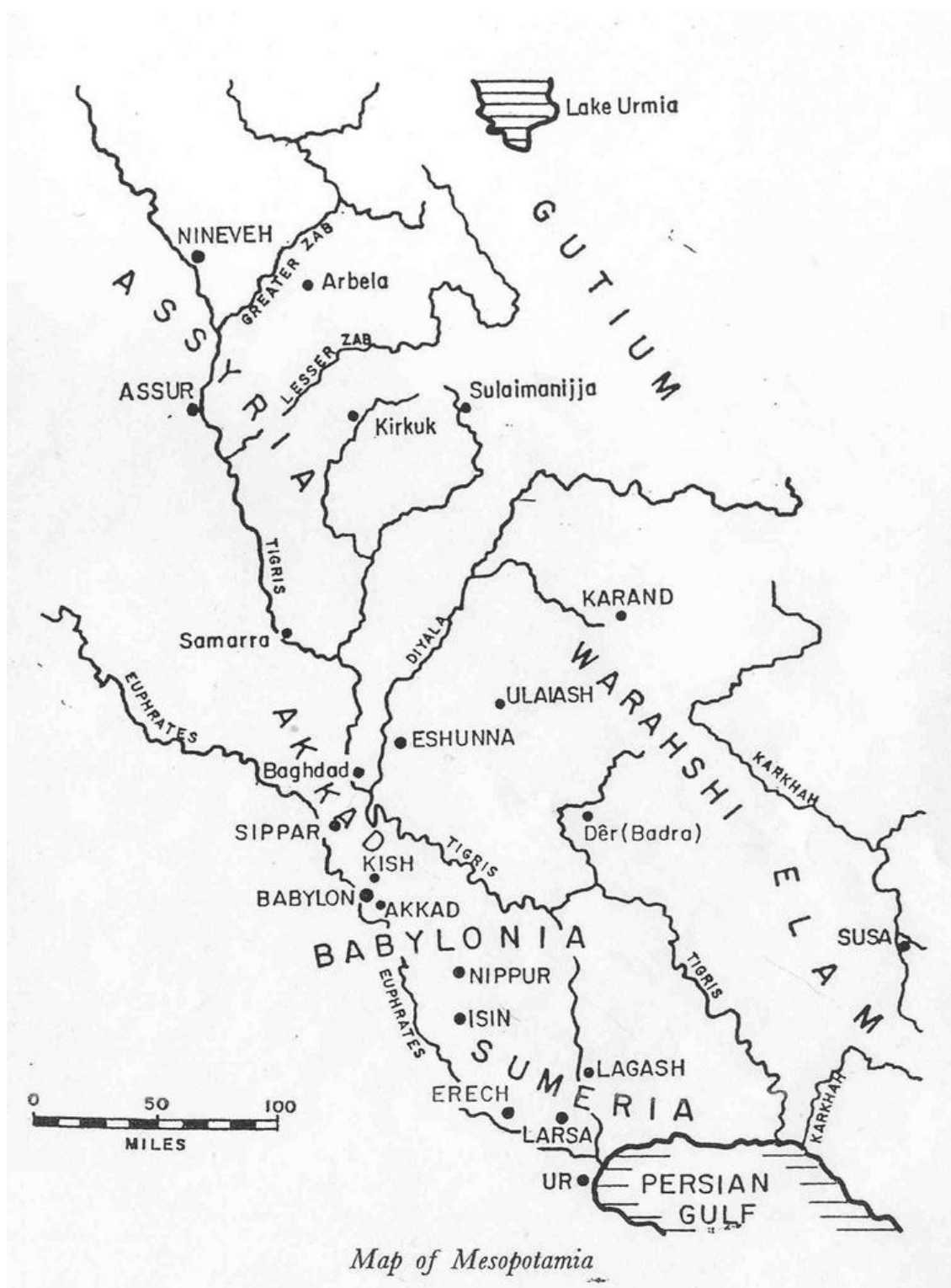
Příloha č. 3: Achnaton, jeho manželka Nefertiti a bůh Aton v podobě

Příloha č. 4: Ramesse II. a bitva u Kadeše

Příloha č. 5: Mapa Mezopotamie

Příloha č. 6: Ustálená titulatura Thutmose III. (korunovační nápisy):

„Jeho vlastní tituly byly připojeny pro mě.

První jméno:

On upevnil mého Hora na standartu²⁸⁵, udělal mě mocného jako mocný býk. On způsobil, že bych měl zářit ve středu Théb [s tímto mým jménem, Horus: „Mocný Býk, Zářící v Thébách“].

Druhé jméno:

[Udělal můj královský majestát věčný, jako Re na nebesích, v] toto je mé [jméno], Oblíbenec Obou Paní: „Věčný v královském majestátu, jako Re na nebesích.“

Třetí jméno:

Utvořil mne jako zlatého Hora – sokola, dal mi jeho moc a sílu a já byl nádherný s těmito jeho diadémy, v tomto mém jménu, [„Mocný silou, nádherný v diadémech“].

Čtvrté jméno:

-----[v tomto mém jménu], Král Horního a Dolního Egypta, Pán Obou zemí: „Menkheperre“ (kde Re přebývá).

Páté jméno:

Já jsem jeho syn, který vzešel z něho, vytvořen stejně jako předsedající Hesretu²⁸⁶, on zkrášlil všechny mé podoby, v tomto mém jménu, Syn Reův: „Thutmose, podoby,“ žijící navždy.²⁸⁷

---

²⁸⁵ To jest Horův sokol, který je usazen na vrcholu tzv. standarty nebo skutečného průčelí budovy, obsahující Hora – královo jméno.

²⁸⁶ Tj., Thoth, s jehož jménem je „Thutmose“ (nebo Thothmose) spojen

²⁸⁷ BREASTED, J. H., *Ancient records of Egypt; historical documents from the earliest times to the Persian conquest. Volume II The eighteenth dynasty*, s. 144.

Příloha č. 7: Titulatura panovníka Chammu-rabiho

Sumerian	Akkadian
1) <i>ḥa-am-mu-ra-pí</i>	1) <i>ḥa-am-mu-ra-pí</i>
2) lugal-kala-ga	2) LUGAL <i>da-núm</i>
3) lugal-KÁ.DINGIR.RA.KI	3) LUGAL KÁ.DINGIR.RA.KI
4) lugal-an-ub-da-límmu	4) LUGAL <i>ki-ib-ra-tim ar-ba-im</i>
5) kalam dím-dím-me	6) <i>ba-ni ma-tim</i>
6) lugal ni-ak-ak-bi	7) LUGAL <i>ša ep-ša-tu-šu</i>
7) su- ^d utu	8) <i>a-na ši-ir</i> ^d UTU
8) ^d AMAR.UTU-ra	9) <i>ù</i> ^d AMAR.UTU <i>ta-ba</i>
9) ba-du ₁₀ -ga-me-en	10) <i>a-na-ku</i>
10) bàd-zimbir.KI	11) BÀD
	12) <i>ša</i> ZIMBIR.KI
11) saḥar-ta	13) <i>in e-pe-ri</i>
12) ḥur-sag-gal-gin ₇	14) <i>ki-ma</i> SA.DÚ- <i>im</i>
	15) <i>ra-bi-im</i>
13) sag-bi	16) <i>re-ši-šu</i>
14) ḥé-em-mi-íl	17) <i>lu ù-ul-li</i>
15) ambar-ra ḥu-mu-ni-nigin	18) <i>ap-pa-ra-am</i>
	19) <i>lu uš-ta-ás-ḥi-ir-šu</i>
16) I ₇ .buranun	20) I ₇ .BURANUN
17) zimbir.KI-šè	21) <i>a-na</i> ZIMBIR.KI
18) ḥu-mu-ba-al	22) <i>lu aḥ-re-a-am-ma</i>
19) kar-silim-ma-ke ₄	23) <i>kar šu-ul-mi-im</i>
20) ḥu-mu-ni-ús	24) <i>lu ù-um-mi-sú</i>
21) <i>ḥa-am-mu-ra-pí</i>	25) <i>ḥa-am-mu-ra-pí</i>
22) kalam dím-dím-me	26) <i>ba-ni ma-tim</i>
23) lugal ni-ak-ak-bi	27) LUGAL <i>ša ep-ša-tu-šu</i>
24) su- ^d utu	28) <i>a-na ši-ir</i> ^d UTU
25) ^d AMAR.UTU-ra	29) <i>ù</i> ^d AMAR.UTU <i>ta-ba</i>
26) ba-du ₁₀ -ga-me-en	30) <i>a-na-ku</i>
27) zimbir.KI	31) ZIMBIR.KI
28) KÁ.DINGIR.RA.KI-bi-da-ke ₄	32) <i>ù</i> KÁ.DINGIR.RA.KI
29) ki-tuš-ne-ḥa	33) <i>šu-ba-at ne-eḥ-tim</i>
30) du-rí-šè	34) <i>a-na da-rí-a-tim</i>
31) ḥé-em-mi-tuš	35) <i>lu ù-še-ši-ib</i>
32) <i>ḥa-am-mu-ra-pí</i>	36) <i>ḥa-am-mu-ra-pí</i>
33) še-ga- ^d utu	37) <i>mi-gi₄-ir</i> ^d UTU
34) ki-ág- ^d AMAR.UTU-me-en	38) <i>na-ra-am</i> ^d AMAR.UTU
	39) <i>a-na-ku</i>
35) u ₄ -ul-lí-a-ta	40) <i>ša iš-tu u₄-um</i>
	41) <i>ši-a-tim</i>
36) lugal-lugal-e-ne-er	42) LUGAL <i>in</i> LUGAL- <i>ri</i>
37) ba-ra-an-dím-ma	43) <i>la ib-ni-ù</i>
38) ^d utu lugal-gá	44) <i>a-na</i> ^d UTU <i>be-lí-ia</i>
39) gal-bi ḥu-mu-na-dù	45) <i>ra-bi-iš</i>
	46) <i>lu e-pu-ús-su-um</i>

Příloha č. 8: Horní část monolitu - sedící bůh Šamaš předává Chammurabimu zákony

